

J A Z Y K O V Ě D N Ě A K T U A L I T Y

Časopis
Jazykovědného sdružení České republiky

roč. LX – 2023
č. 3 a 4

<https://www.jazykovednesdruzeni.cz/aktuality/>

ISSN 1212-5326

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

ročník LX (2023), číslo 3 a 4

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky
s finanční podporou Akademie věd ČR.

<http://www.jazykovednesdruzeni.cz>

Hlavní redaktorka: Michaela Lišková (Praha)
Výkonný redaktor: Martin Šemelík (Praha)
Členové redakční rady: Tomáš Duběda (Praha)
Jana Hoffmannová (Praha)
Pavla Chejnová (Praha)
Soňa Schneiderová (Opava)
Diana Svobodová (Ostrava)
Silvie Válková (Olomouc)

Příspěvky laskavě zasílejte v elektronické verzi, ve formátu textového editoru MS Word, na e-mailovou adresu marie.koprivova@ff.cuni.cz.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha,
č. j. NP 583/1993 ze dne 13. 4. 1993.

Časopis je zapsán v evidenci periodického tisku pod číslem MK ČR E 21347.

OBSAH

Odborné články

Marie Kopřivová – Yu Ju Chen: *Furt králíka! a další filmové hlášky* 76

Drobnosti

Jana Georgievová: *Gaslighting, ghosting a jiné nové anglicismy ve slovní zásobě současné češtiny* 88

Nové publikace

Ondřej Bláha: *Slabika a její hranice v češtině* 95

Ondřej Dufek: *Používatelia jazyka, jazykovedci a kodifikácia* 98

Gabriela Rykalová: *Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft. Festschrift für Lenka Vaňková* 104

Soňa Schneiderová: *Politika lesa. Debata o Národním parku Šumava v letech 1991–2010* 108

Marija Simeunović Skvorcova: *Srpski glagoli* 110

Miloslav Vondráček: *Česká deminutiva: korpusová studie* 113

Kronika

Vít Boček: *Zpráva z vědeckého setkání Etymologický slovník jazyka staroslověnského očima autorů a uživatelů* 116

Anna Michalcová: *Zpráva z workshopu „Medieval Explorations“ (University of St Andrews) a konference „Medieval Studies in the Digital World“ (University of Bergen)* 119

Svatava Škodová: *Letní škola slovanských studií v Praze* 121

Magdaléna Lapúniková – Božena Bednaříková: *Konference o funkční lingvistice v Řecku* 126

Martina Waclawičová: *Slovo nad zlato* 129

Jana Bílková: *Šedesát let Miloslava Vondráčka* 131

Furt králíka! a další filmové hlášky¹

Marie Kopřivová – Yu Ju Chen

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Marie.Koprivova@ff.cuni.cz – yujuchen0719@gmail.com

Abstract: *Always the rabbit! and other used movie chatchphrases*

The article focuses on the research on using quotes from Czech movies (catchphrases) in the common language. For this research, a questionnaire method was chosen to investigate which quotes respondents are familiar with, how they get to know and use them, and in what situations they use them. Respondents also had the opportunity to add quotes they use themselves and that were not included in the questionnaire. The objective was to determine if the use of quotes varies by respondents' age or the age of the movies and to establish a set of quotes used across society.

Keywords: catchphrases, phraseology, Czech film, meme, questionnaire

1. Úvod

Během druhé poloviny dvacátého století byly frazeologické jednotky rozšířeny o filmové citáty neboli tzv. hlášky. Podobně jako u knižních citátů známe jejich zdroj a tato společná znalost účastníků komunikace je obohacuje o nový kontext. Původní podoba knižních citátů je psaná, u filmových citátů jde o „mluvenost“ spojenou s určitou filmovou postavou a s jejím představitelem. I když v současnosti můžeme prostřednictvím sociálních sítí šířit rychleji i knižní citáty, vytvářet jejich sbírky a diskutovat o nich, u filmu je tento proces přece jen rychlejší: film se může stát známým v krátké době, speciálně to pak platí o filmech a seriálech, které jsou součástí televizního vysílání. Reprodukování citátu napomáhá vizuální stránka a spojení výroku s konkrétní filmovou scénou. Nejčastěji se setkáme s hláškami z filmů, které jsou opakovaně vysílány a jsou oblíbené.²

Jednotlivé filmy a seriály mají i skupiny fanoušků na sociálních sítích. Některé hlášky z často vysílaných českých filmů jsou sdíleny napříč společnostmi. Jedná se především o komedie a pohádky. To vše z těchto hlášek dělá ideální příklad memu, tedy jednotky kulturní informace, která se šíří nápodobou, kopírováním (srov. Blackmore, 2001; Gálisová, 2004). Některé hlášky se také objevují v podobě internetových memů, např. jako obrázek z daného filmu doplněný aktualizovaným citátem, nebo naopak jako citát doplněný aktualizovaným obrázkem. Filmové hlášky mohou být předmětem zkoumání z různých hledisek.

¹ Článek vznikl díky projektu TAČR SIGMA TQ01000177 Víceslovné jednotky pro digitální vzdělávání.

² Oblíbenost filmů můžeme sledovat např. pomocí databáze filmů csfd.cz.

2. Filmové hlášky z hlediska filmu

Pro filmové fanoušky existují seznamy filmových výroků, někdy doplněných sestřihem konkrétní scény, kde výrok zazněl. Takový seznam najdeme např. na webu meteleskublesku.cz. Tyto přehledy existují i pro jiné jazyky,³ připomeňme alespoň slavný výrok z filmové série Star Wars: „May the Force be with you“. Tento pozdrav se objevuje ve filmu několikrát, proto existuje celá řada obrazových ukázek ilustrujících jeho použití ve filmu. Některé webové stránky jsou věnované přímo jednotlivým seriálům a sdružují komunity fanoušků a znalců konkrétního díla⁴. Sbírkou filmových citátů vycházejí i v knižní podobě (např. Formáčková, 2012). Na webu i v tisku se také objevují různé kvízy zaměřené na znalost filmu a z něj pocházejících výroků. Velkou roli v nich hraje celkové vyznění scény, proto mezi nimi lze nalézt i výroky, které bez kontextu obrazu nemusí evokovat konkrétní film (např. *Co je to opera?* Tajemství hradu v Karpatech), nebo mohou být upraveným již užívaným frazémem (*To nejsou obyčejné lžičky, to jsou lžičky z umělé hmoty*⁵) či frazémem zasazeným do nového kontextu (např. frazém *být mrtvý muž* v hlášce *Jesi si ten fotbal neprosadiš, tak si u mě mrtvej muž* z filmu *Ecce homo Homolka*).

3. Filmové hlášky z hlediska lingvistiky

Lingvisté stále váhají, zda se přiklonit k termínu **hláška** (srov. Hasil, 2022, s. 135). Jednak kvůli jeho poněkud substandardnímu užívání a jednak proto, že označení hláška v každodenní komunikaci nemusí odkazovat přímo k filmům, ale i k vtipným výroky komunikacích partnerů obecně, dokonce i ke knižním citátům. Rozdíl mezi hláškou a citátem spočívá v tom, že hláška je prostřednictvím filmu spojena s mluveným projevem a často se v mluveném projevu používá, zatímco citát pochází většinou z knižní, tedy psané podoby. V současnosti se tento rozdíl stírá, protože citáty i hlášky se objevují v internetových textech v psané podobě. V následujícím textu budeme i nadále používat termín **hláška**, popřípadě **filmová hláška**, protože podobné výroky mohou pocházet i z jiných zdrojů, jako jsou např. výroky politiků a dalších mediálně známých osob (srov. Kopřivová, 2023), nebo z písní (srov. Šemelík, 2023). Ztotožňujeme se také s pojetím dalších lingvistů, kteří filmové hlášky definovali např. takto: „Filmové hlášky jsou citáty ze známých filmů používané jako vtipný komentář či postoj v situacích reálného života. Jsou pevnou součástí

³ Např. 150 Movie Lines and Catch Phrases, <https://geektyrant.com/news/2011/3/5/150-movie-lines-and-catch-phrases.html>.

⁴ K oblíbeným zahraničním seriálům patří např. *The Simpsons* (<https://simpsonswiki.com/wiki/Catchphrases>)

⁵ V tomto případě jde o konstrukci, která umožňuje různé lexikální obsazení: *to není obyčejný X, to je X*.

českých lingvostilistů a tvoří i zvláštní kategorii současné české frazeologie.“ (Gladková a kol., 2020) „Filmové hlášky jako citáty užití primárně ve filmech, které můžeme hodnotit jako kultovní: jsou všeobecně známé a oblíbené, kladně přijímané všemi generacemi.“ (citováno podle Hasil, 2021. s. 136)

Mnoho filmů se slavnými hláškami má knižní předlohu (např. filmy Pelíšky, Rozmarné léto), ale rozšíření konkrétního výroku napomohlo především filmové ztvárnění, jehož součástí je obraz, konkrétní herec, režijní zpracování, které může dát výroku vyniknout, a další aspekty. Velkou roli v užívání hlášek hraje divácká oblíbenost filmu, jak uvidíme i dále. Užití hlášek v každodenní komunikaci může, ale nutně nemusí aktivovat vztah k filmu. To se děje u hlášek, které jsou velmi úzce spojeny s konkrétní situací (např. *Chčije a chčije* s vytrvalým deštěm). Pokud posluchač dá najevo, že hlášku a s ní spojený film zná, např. uvedením jiné repliky z filmu, dochází k pozitivně přijímanému sdílení nového mimojazykového kontextu.

4. Dotazníková metoda

Tento článek vychází z dotazníku⁶ vytvořeného pro diplomovou práci Yu Ju Chen Filmové citáty jako součást české frazeologie (2023), která je zaměřena na zjištění toho, z jakých filmů lidé citují nejčastěji a zda je tato skutečnost závislá na věku, tedy zda mladší mluvčí citují z novějších filmů a starší mluvčí ze starších filmů. Příslušná zjištění jsou součástí zmíněné diplomové práce, přičemž v rámci dotazníku se podařilo shromáždit dosud největší počet odpovědí na téma hlášek, celkově odpovědělo 310 respondentů. Navíc se podařilo získat komentáře některých respondentů k tomu, v jakých situacích hlášky používají.

4.1 Postup sestavení dotazníku

Vzhledem k zaměření diplomové práce byl nejprve vytvořen seznam hlášek tak, aby zahrnoval filmy od 60. do 90. let. Do tohoto seznamu byly vybrány hlášky uváděné v internetových zdrojích (např. meteleskublesku.cz) pro jednotlivé filmy, které patří mezi vysoce oblíbené filmy (podle databáze filmů ČSFD). Tento seznam byl dále poskytnut šesti konzultantům z řad známých, kteří hlášky v rodině používají a byli ochotni se věnovat procházení seznamu. Tito konzultanti v rodinách zastupovali dvě generace (kolem 50 let a kolem 20 let). Ti označili hlášky, které aktivně používají či pasivně znají, a okomentovali jejich užívání. Dále měli možnost doplnit další nezařazené hlášky, které sami používají. Pokud určitou hlášku doplnili alespoň dva konzultanti, byla zařazena do seznamu zkoumaných hlášek; podmínkou bylo, aby vznik filmu spadal do příslušného časového období. Konečný seznam obsahoval 61 hlášek a 11 otázek zaměřených na sociologické charakteristiky respondenta a dále na používání hlášek: které

⁶ Dotazník je součástí diplomové práce a bude k dispozici, až bude práce umístěna do repozitáře.

hlášky sami používají, které znají ze svého okolí, odkud hlášky znají. Jak bylo již uvedeno výše, respondenti měli možnost doplnit vlastní hlášky. Poté byl dotazník umístěn na web a rozeslán různým lidem, kteří byli požádáni, aby dotazník vyplnili a případně poprosili své známé o totéž.

Respondenti rozhodně nepředstavují vyvážený vzorek, což je při interpretaci dat nutné brát v úvahu; do velké míry byl ovlivněn i tím, kteří respondenti se k němu prostřednictvím webového rozhraní dostali. Nicméně z něj lze zjistit alespoň rámcové informace o užívání hlášek. Respondenti byli rozděleni do skupin podle věku v rozestupech po 20 letech, které velmi zhruba mohou odpovídat jednotlivým generacím. Nejhojněji je zastoupena generace mezi 20 a 39 lety (208 respondentů, tedy 62 %), 7 % je mladších než 20 let, 22 % je mezi 40–59 lety, a pouze 4 % respondentů jsou ve věku 60 let a více. I z hlediska pohlaví je vzorek nevyvážený: převažují ženy, 59 %, mužů je 39 % a 2 % uvedla nebinární gender nebo pohlaví uvést nechtěla.

4.2 Vyhodnocení dotazníku

Pro všechny věkové skupiny platí, že převážná většina (60 % a více respondentů) hlášky slýchá a používá. Zároveň existuje malá skupina (kolem 2 % v každé kategorii), která hlášky neslýchá ani nepoužívá. Nemůžeme vyloučit, že dotazníkového šetření se účastnili převážně lidé, kteří hlášky používají, a proto o takový výzkum projeví zájem. Důležitý je ovšem fakt, že existují respondenti, kteří hlášky nepoužívají a ani si neuvědomují, že by je používalo jejich okolí. Podobně tomu bude i s jinými větnými frazémy. V tomto ohledu se frazeologická slovní zásoba každého mluvčího může lišit velmi výrazně, roli zde může hrát také délka citátů a v případě hlášek samozřejmě znalost filmů a postoj k nim. Dále se dotazníkové šetření zaměřilo na to, odkud respondenti hlášky znají: mladší generace (do 19 a 20–39 let) uvádí, že je zná z filmů jen ze 40 %, ale výraznou roli zde hraje také rodina (15–20 %) a kamarádi (15–20 %). Starší generace (40–59 let a 60 a více) znají více původní filmy (60 %) a méně je ovlivňují kamarádi a rodina. Rodina a kamarádi jsou také uváděni jako nejčastější uživatelé hlášek v okolí respondentů. Ukazuje se, že skupina 40–59 je častěji ovlivněna používáním hlášek u kamarádů a skupina nad 60 let u rodiny. To by mohlo poukazovat nejen na větší kontakt s rodinou, ale i na to, že hlášky do rodiny přinášejí i mladší mluvčí, tedy děti a vnoučata. Pouze skupina 20–39 let uvádí také sociální sítě jako zdroj používání hlášek. To interpretujeme tak, že někteří respondenti se soustředili především na mluvenou komunikaci a skupina mladších respondentů byla příliš malá, a proto se v ní tento zdroj užívání hlášek neobjevil. Výzkumu užívání hlášek na sociálních sítích se věnují např. Mrázková – Homoláč (2020).

V seznamu níže (srov. oddíl 5) uvádíme 33 hlášek, které více než polovina respondentů označila jako známé. Hvězdičkou jsou označeny ty, o kterých více než pětina respondentů uvedla, že je používá, takových je 21. Respondenti uvedli

situace, v nichž hlášky používají; učinili tak ale pouze u některých hlášek, někteří respondenti popsali obecně situaci, v níž obvykle hlášky používají⁷. Pro účely diplomové práce byly hlášky rozděleny podle roků vzniku filmu, uvádíme je tedy v tomto pořadí. Mezi nejznámější hlášky patří: *Kde udělali soudruzi z NDR chybu* (98,4 %) a *Chčije a chčije* (95,8 %). Tuto druhou hlášku označilo nejvíce respondentů (67,7 %) jako hlášku, kterou sami používají. Na dalších místech ve známosti skončily hlášky *Hliník se odstěhoval do Humpolce* (94,8 %), *Nepotěšil jste mě, ani já vás nepotěším* (93,5 %), *Dávám bolševikovi rok, maximálně dva* (92,9 %). U aktivního používání je procento pro nejčastější hlášku mnohem nižší, respondenti vybrali nejčastěji následující hlášky: *Chčije a chčije* (67,7 %), *Kde udělali soudruzi z NDR chybu* (66,8 %), *Je to rebel* (60,3 %), *Máchale, spadlo ti to. Asi vítr.* (59,7 %) a *Nepotěšil jste mě, ani já vás nepotěším* (48,1 %).

Mezi těmito filmovými hláškami lze vysledovat dva typy. První z nich je výrok, který by mohl být použit samostatně a nemusí být nutně spojen s filmem: *Chčije a chčije*. Jedná se o intenzifikační výraz, podobně by se dal neustávající déšť označit jako *leje a leje*. Zesílení je dosaženo ještě užitím vulgarismu, na nějž je ve filmu speciálně upozorněno tím, že to je vysloveno před malým chlapcem a jeho rodiče pak řeší nevhodnost takového vyjadřování. Tyto konotace jsou při užití hlášky důležité. Respondenti popisují její užití ve stejné situaci jako ve filmu: při vytrvalém dešti, tedy v běžném životě se najde dost příležitostí k jejímu použití při komentování špatného počasí. Navíc jde o krátký výrok, což usnadňuje jeho replikování.

Příkladem druhého typu je hláška, která svou strukturou odkazuje k filmu, ale lexikálně se dá obměňovat. (*Mě by zajímalo,*) *kde udělali soudruzi z NDR chybu*. Nejčastěji se objevuje původní znění, ale vzhledem k jeho délce dochází k modifikaci slovosledu v závislosti na tom, zda je stěžejní část uvozena slovesem (např. se zde může objevit *nevím*) nebo je užitá samostatně. Respondenti uvádějí, že hlášku používají při hledání příčiny nějaké chyby, často také může jít o vtipné přiznání chyby vlastní. Nejčastěji je nahrazen výraz NDR, např. v článku odkazujícím na chyby ve filmu *Pelíšky s názvem Filmové omyly: Kde udělali soudruzi z Pelíšků chybu?*⁸ Podobně dochází k lexikálnímu nahrazení slova *bolševik* v hlášce: *Dávám bolševikovi rok, maximálně dva*. Tady se objevuje i jiné období (týden, měsíc), hlavním pojítkem s filmem je tedy struktura výpovědi daná slovesem *dávat*, jeho valencí a uvedením časového údaje následovaného kolokací *maximálně dva*. Tyto dvě hlášky představují ironii (srov. Nekula 1991), která je často spojena s používáním v běžné komunikaci, někdy pochází už rovnou z filmu.

⁷ Vzhledem k rozsahu dotazníku a počtu hlášek nebylo uvádění situace pro každou hlášku vyžadováno, aby respondenti nebyli odrazeni.

⁸ <https://1url.cz/cukPp>

5. Filmové hlášky, jejich znalost a používání

Zde přinášíme seznam filmových hlášek, u nichž více než 50 % respondentů uvedlo, že hlášku znají. Hvězdičkou jsou označeny hlášky, u nichž více než 20 % respondentů uvedlo, že je používají.

60. léta

Film: Limonádový Joe

**Alkohol podávaný v malých dávkách neškodí v jakémkoliv množství.*

situace: při společném pití alkoholu, případně povzbuzování druhého k pití

70. léta

Film: Jáchyme, hoď ho do stroje

**Neber úplatky, neber úplatky, nebo se z toho zblázníš.*

situace: při předávání libovolného peněžního obnosu, např. kapesného dětem

**Tak kdepak je ten prd'ola, co tady čepuje to pivo?*

situace: při příchodu do hospody, ale většinou mimo doslech hospodského

Film: Marečku, podejte mi pero

**Hliník se odstěhoval do Humpolce!*

situace: když někdo chybí

Hujer – metelesku blesku!

situace: příkaz k odchodu

Kam až sahají Hujerovi?

situace: při setkání početné rodiny

**Pane učiteli, už je čas.*

situace: upozornění na potřebu odchodu, např. z návštěvy

**Nepotěšil jste mě, ani já vás nepotěším.*

situace: jako reakce na neočekávané odmítnutí, špatnou zprávu

**Jsem si dovolil, na ukázkou. Ze své zahrádky, pár švestiček. Jestli se neurazíte.*

situace: při předání menšího dárku

Film: Na samotě u lesa

To máte písek, vápno, cement, cihly...

situace: v reakci na něčí snahu vyjmenovat, co je potřeba udělat

**Chčije a chčije.*

situace: komentář k vytrvalému dešti

Film: Jak vytrhnout velrybě stoličku

**Všichni kluci mají tátu, jenom já nemám ani psa!*

situace: jako žertovný nátlak vůči rodičům kvůli vytoužené věci

Film: Kulový blesk

Nezlobte se, že vás zase obtěžuju, ale já jsem si vzpomněla, že jsem se vás nezeptala, jestli máte sklep. Máte sklep? A mohla bych ho vidět?

Situace: jako žertovný dotaz na věci, které nelze vidět, nebo nejsou ještě dostatečně známé

80. léta

Film: Vrchní, prchni

**Stěrače stírají, ostríkovače stříkají...*

situace: komentář, v němž se naznačuje, že obvyklé věci fungují

Film: S tebou mě baví svět

Pepíno, otevři!

situace: při snaze vystrnadit sestru z koupelny

Vidíš, že to dokážeme i bez maminky.

situace: tatínek jako pochvalu společného výkonu s dětmi

Tady Orel, Dášenska jde celou dobu v bačkůrkách, přepínám.

situace: při zjištění nemilé situace, např. zapomenutí něčeho doma

My už toho máme dost. My taky. Mates se posral.

situace: při snaze dát najevo, že nastal nečekaný problém, nebo jenom jako reakce na výrok "už toho mám dost".

Film: Slunce, seno, jahody

**Nezastavujeme, máme zpoždění.*

situace: při svezení autem někoho na určité místo žertovné naznačení, že mu nebude umožněno vystoupit, nebo jako odmítnutí prodloužit cestu navrhovanou zastávkou

Furt králíka! Každý den máme králíka! Už ani Pind'a to nežere.

situace: jako kritika, že určité jídlo se podává příliš často

**To je hnus, velebnosti!*

situace: nesouhlasná reakce, vyjádření odporu, nespokojenosti nad věcí i chováním

Film: S čerty nejsou žerty

**Máchale, spadlo ti to. Asi vítr.*

situace: jako komentář, když něco spadne

**Je to rebel!*

situace: v komentáři chování člověka, který nesouhlasí se skupinou nebo se od ní mírně odlišuje

**Tatínek vám vyhlásí válku!*

situace: jako výhrůžka při omezování vlastního přání

Film Vesničko má středisková

**Vy jste se zase kochal, že jo, pane doktore?*

situace: reakce na někoho, kdo se momentálně nesoustředil na rozhovor

90. léta

Film: Obecná škola

Rodiče, kteří mají zájem vidět Idiota, necht' se dostaví do ředitelny.

situace: jako reakce k plánované návštěvě divadelního představení

Film: Dědictví aneb Kurvahošigutentag

Nová doba. Host vyhazuje vrchního.

situace: jako komentář k porušení zaběhnutých zvyklostí

Film: Pelíšky

Maminko, ty nám celá hoříš.

situace: jako reakce na někoho, kdo má červené tváře námahou⁹

**(Mě by jenom zajímalo,) Kde udělali soudruzi z NDR chybu?*

situace: při hledání příčiny nefunkčnosti, případně žertovné přiznání vlastní chyby)

**A komu tím prospějete, co? Druhé straně?*

situace: jako výrazná kritika nesouhlasu, stížností apod.

**Dávám bolševikovi rok, maximálně dva.*

situace: jako vymezení časového období pro určitou věc, událost, např. funkčnost přístroje

**To muselo dát příšernou práci. A přitom taková blbost, že jo?*

situace: při zlehčení obdivovaného výtvoru druhého

**A skláři nebudou mít co žrát.*

situace: při kritice toho, že nějaké vylepšení může ohrozit něčí práci, např. umělá inteligence

Z předcházejícího seznamu je zřejmé, že nejcitovanějšími filmy jsou Marečku, podejte mi pero a Pelíšky, zejména u mládeže je pak oblíbené citování hlášek z pohádky S čerty nejsou žerty. U řady filmů, z nichž hlášky pocházejí, se na tvorbě scénáře podílela autorská dvojice L. Smoljak a Z. Svěrák. Z jejich tvorby hojně pocházejí i ostatní hlášky doplněné respondenty, které jsou uvedené v následujícím přehledu, jenž uvádí hlášky, které doplnili dva a více respondentů. Očekávali jsme větší zastoupení hlášek ze zahraničních filmů, ale kupodivu se na

⁹ Tato hláška patří k těm, u nichž je velký rozdíl mezi znalostí (80 %) a užíváním (10 %), komentář se tedy objevil jen jeden. Jinak obecně si lze představit její použití při jakémkoliv zčervenání, např. studem apod.

žádné zahraniční hlášce neshodli ani dva respondenti. Nejstarším filmem, z něhož respondent doplnil hlášku *Císař pán je vůl*, je Anton Špelec, ostrostřelec z roku 1932, ale až teprve u filmu z roku 1952 *Pyšná princezna* se shodlo více respondentů, a to na hláškách *Našli, moji rádcové? Odvolávám, co jsem odvolal a slibuji, co jsem slíbil*.

Nejcitovanějším filmem současnosti je film Pelišky z roku 1999 – celkem z něj respondenti doplnili 25 hlášek. Film byl uveden již v původním dotazníku a pochází z něj nejcitovanější hláška *Kde udělali soudruzi z NDR chybu*, která se objevuje i v psaných textech. Obliba filmu a hlášek z něj užívaných zejména u současné mládeže patrně pramení z toho, že na pozadí historických událostí líčí konflikt mezi dvěma generacemi, který je blízký i současné mládeži. Obecně oblíbeným tématem u všech generací je škola; návrat dospělých do školních lavic jako téma filmu *Marečku, podejte mi pero* přináší také řadu situací, které jsou doprovázeny oblíbenými hláškami. Značný počet doplněných hlášek také pocházel z her Divadla Járy Cimrmana, ale protože nejde o film, tak je zde neuvádíme. Scénaristickou dvojici Smoljak – Svěrák tak můžeme považovat za autory největšího počtu hlášek, které se ujaly v běžné komunikaci.

Následující seznam filmů a hlášek, které respondenti doplnili, potvrzuje, že citovány jsou především hlášky z komedií a pohádek. V tomto směru jsme dospěli ke stejnému závěru jako J. Harris (2008) ve svém výzkumu.

Pyšná princezna (1952); *Našli, moji rádcové?* – 6krát

Byl jednou jeden král (1954); *Přiměřeně, přiměřeně...* – 3krát, *Za prvně nevím, co to je, a za druhý mě to uráží!?* – 3krát

Dobrý voják Švejk (1956); *Poslušně hlásím, že kořalku nepiju, jenom rum...* – 2krát

Poslušně hlásím (1957); *Pane Vachmajstr, vy jste hlava!* – 2krát

Mrazík (1964); *Je ti teplo, děvče?* – 3krát

Krkonošské pohádky (1964); *To kyselo je moc kyselý... a ten bramborák je moc bramborovej!* – 3krát

Limonádový Joe (1964); *Já se vrátím a se mnou přijde zákon!* – 2krát

Homolka a tobolka (1972); *Až budeme nahoře, to teprv budou panoramata!* – 2krát

Jáchyme, hod' ho do stroje (1974); *A je to marný, je to marný... je to marný.* – 2krát, *To je takový překladatelský oříšek.* – 2krát

Marečku, podejte mi pero (1976); *I skladník ve šroubárně si může přečíst Vergilia v originále!* – 2krát

Na samotě u lesa (1976); *To jsou blechy psi, ty na člověka nejdou.* – 5krát

Léto s kovbojem (1976); *Já znám široko daleko všechny krávy, ale vás jsem tady ještě neviděl.* – 2krát, *Jitko, krávo!* – 2krát

Kulový blesk (1979); *Máňa říkala, že to není směroplatný.* – 2krát

S tebou mě baví svět (1982); *Tati, a prdí taky hadi?* – 3krát, *My vám ty medaile přivezeme.* – 2krát

Sněženky a machři (1983); *Vydrž, prťka, vydrž!* – 8krát

Slavnosti sněženek (1983); *To je dost, žes nás někam vyvez. Žes udělal něco pro rodinu!* – 2krát, *To bude zase v alejích nablito!* – 2krát

Vesničko má středisková (1985); *To neděláš dobře s tou sirkou, Jaromíre!* – 3krát, *Nelejte to pivo z okna, podívejte, jak vypadám.* – 2krát

Obecná škola (1991); *Jmenuji se Igor Hnízdo.* – 2krát

Saturin (1994); *Říkal jsem ví Bůh, ne výbuch, popletové popletení ustrašení!* – 2krát

Princezna ze mlejna (1994); *Já jsem malej, ale šikovnej.* – 7krát

Lotrando a Zubejda (1997); *Ona papá! Ona nepapá! Ona se nacpává!* – 2krát

Knoflíkáři (1997); *Neživiš, nepřepínej!* – 3krát

Pelíšky (1999); *Víš co, Sašo? Jdi do prdele!* – 9krát, *Hledáš něco, soudruhu?* – 2krát

Samotáři (2000); *Lidi tady málo hulej.* – 3krát, *Kluci z kapely říkali, že už jednu holku mám.* – 2krát

Horem pádem (2004); *Mažu tě.* – 2krát

6. Závěr

Při výzkumu jsme předpokládali, že užívání hlášek z českých filmů bude už na ústupu a že se budou více prosazovat určité komunity fandící zahraničním seriálům. Náš výzkum tuto tendenci nepotvrdil, což mohlo být vyvoláno dotazníkem zaměřeným na české hlášky. Jen menšina respondentů zmínila, že jim chybí hlášky z angloamerických filmů. Průzkum ukázal, že velká část respondentů české hlášky zná a některé z nich používá. Jejich znalostí se prokazuje přináležitost „ke komunitě znalců“ a mluvčí vždy ocení, když posluchač hlášku identifikuje – někdy může i reagovat následující replikou z filmu. Kromě mluvené podoby se hlášky objevují v komunikaci na sociálních sítích, v podobě internetových memů a také v publicistice. V běžné komunikaci často dochází k nepřesnému citování, protože jde zpravidla o delší výpovědi. V dotazníku se také ukázalo, že mládež má oblíbené filmy (Pelišky) a zná poměrně dobře filmové zpracování pohádek (S čerty nejsou žerty). Hlášky se používají v žertovných situacích a pochází především z komedií a filmových zpracování pohádek.

Průzkum přináší poměrně rozsáhlý materiál, který může sloužit k dalšímu výzkumu a doplnění hlášek, které by neměly chybět ani v lexikografickém zpracování (viz Šemelík, 2023) a následně v jazykové výuce.

Literatura a zdroje

- Blackmore, S. (2001): *Teorie memů: kultura a její evoluce*. Praha: Portál.
- Česko-Slovenská filmová databáze [online]. Cit. 16. 11. 2023. <csfd.cz>.
- Citáty z českých (nejen) komedií [online]. Cit. 16. 11. 2023. <<http://www.meteleskublesku.cz/>>.
- Formáčková, M. (2012): *Liguère aneb Hlášky z českých filmů*. Praha: Levné knihy.
- Gálisová, A. (2004): „Je ti zima, dievčatko?“ Alebo memetika a paremiológia. *Studia Slovaca*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta.
- Gladkova, H. a kol. (2020): *Abeceda českých reálií* [online]. Cit. 16. 11. 2023. <<https://www.abczech.cz/>>.
- Hasil, J. (2022): Filmové hlášky na rozcestí? In: D. Svobodová – R. Novák – A. Balharová: *Od textu k porozumění a komunikaci. Publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, s. 135–144 [online]. Cit. 3. 5. 2023. <<https://dokumenty.osu.cz/pdf/materialy/pd-textu-k-porozumeni-a-komunikaci.pdf>>
- Hasil, J. (2021): Pár švestiček z vlastní zahrádky pro Hanu Gladkovou, aneb Jsou filmové hlášky součástí frazeologie? In: B. Ginka – M. Giger – K. Lah (eds.).

- Slovanské a slavistické reflexe. Sborník k životnímu jubileu Hany Gladkové.* Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, s. 61–70.
- Harris, R. J. – Werth, A. J. – Bures, K. E. – Bartel, Ch. M. (2008): Social Movie Quoting: What, Why and How? *Ciencias Psicológicas* 2 (1), s. 35–45.
- Chen, Yu Ju (2023, v přípravě): *Filmové citáty jako součást české frazeologie.* Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav bohemistických studií. Diplomová práce.
- Kopřivová, M. (2023): Časem se ukáže aneb Některé změny v současné české frazeologii. *SALI* (14) 1, s. 30–40.
- Kopřivová, Marie (2023): *Vy jste se zase kochal, že jo, pane doktore. Filmové hlášky v současné češtině.* Přednáška pro Česká centra. Praha, 25. 5. 2023 [online]. Cit. 16. 11. 2023 <<https://www.youtube.com/watch?v=zAcTWtbKNW0>>
- Mrázková, K. – Homoláč, J. (2020) „Ó frétná chrochtobuznosti!“ Mezitextové navazování na twitterových profilech českých novinářů a politiků. In: Lucie Jílková et al. (eds.). *Jak je důležité míti styl: Pocta Janě Hoffmannové.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 337–362.
- Nekula, M. (1991): Signalizování ironie. *Slovo a slovesnost* 52 (1), s. 10–20.
- Šemelík, Martin (v přípravě): „Neživiš, tak nepřepínej!“ Neologické filmové a seriálové hlášky pod mikroskopem. In: L. Janovec (ed.). *Svět ve frazeologii a obrazech III.*

***Gaslighting, ghosting* a jiné nové anglicismy ve slovní zásobě současné češtiny¹**

Jana Georgievová

Oddělení současné lexikologie a lexikografie

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

j.georgievova@ujc.cas.cz

Abstract: *Gaslighting, Ghosting* and Other New Anglicisms in Contemporary Czech Vocabulary

Recent English loanwords in Czech describe new phenomena from various semantic fields: from technology and science to humanities. This article focuses on the names of various phenomena in the field of psychology, especially in romantic relationships and toxic behaviour. While such phenomena are not necessarily new in the society, their metaphorical depictions do enrich the vocabulary of Czech and help understand manipulative, often covert or hidden behaviour. The primary source of presented lexical units is the neology database Neomat.

Keywords: anglicisms in Czech, loanwords, toxic relationships, shaming

1. Úvod

Neologismy pocházející z angličtiny přinášejí do češtiny pojmenování jevů z mnoha oborů, přírodních i humanitních, životního stylu nebo kultury. Prohlubování znalostí ve společenských vědách i narůstající všeobecný zájem o psychologii či osobní rozvoj samozřejmě vede i k obohacování slovní zásoby (Bozděchová 2017) a my se zde zaměříme na anglicismy adaptované do češtiny na poli psychologie a mezilidských vztahů, především na pojmenování související s dysfunkčními, toxickými a manipulativními mechanismy.

Příspěvek navazuje na popularizační článek *Zatemňovač plynových lamp, nebo prozatím obyčejný gaslighter* publikovaný na neologickém blogu databáze Neomat (Georgievová 2022). Od zveřejnění tohoto článku se jeden z klíčových neologismů, který jsme veřejnosti představovali, výraz *gaslighting* (viz dále), stal slovem roku 2022 slovníku Merriam-Webster a tato událost přinesla impulz, abychom se na tuto oblast přejímek zaměřili hlouběji.²

Vybrané pojmy z oblasti mezilidských vztahů mají společné rysy psychického zraňování, manipulace, toxičnosti, necitlivosti či neempatie – popřípadě reagují

¹ Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

² <https://www.merriam-webster.com/wordplay/word-of-the-year>

na kontext takovéto vztahové dynamiky nebo na hledání cesty, jak se z toxických vztahů vymanit. Pojmy jsme rozdělili do okruhů osobních útoků a zesměšňování (2.1), dysfunkčních partnerských vztahů (2.2), dále manipulačních (3.1) a antimanipulačních metod (3.2) (převážně z kontextu dysfunkčních rodin, narcistního zneužívání aj.). Tyto okruhy se nevyhnutelně prolínají, a i popsané fenomény spolu bezprostředně souvisejí. Neologismy čerpáme především z databáze Neomat (dostupné na www.neologismy.cz), případně přinášíme další lexikální jednotky zaznamenané v českém internetovém prostředí.

Popisovaná slova se obvykle do češtiny v současnosti přejímají v citátové podobě a pro většinu z nich zatím není český ekvivalent. Nedochozí tedy ani k výraznějšímu kalkování. Pro anglicismus *stalking* je v trestním zákoníku uveden termín *nebezpečné pronásledování* (Právní prostor 4. 2. 2021), fenomén *flying monkeys* se ve sporadických českých výskytech uvádí jako *létající opice*.³ Anglické zdrojové slovo, zpravidla metaforicky vystavěné, je navíc pro současnou, do velké míry společensky bilingvní mluvčí dostatečně průhledné; častější, adaptovanější slova již tvoří i deriváty. Předpokládaná výslovnost těchto anglicismů se drží fonetické aproximace, pro velmi nízké výskyty přejímek je však obtížné ji kvantitativně doložit.

Významným zdrojem přejímání cizích slov jsou pojmenování technologických inovací, vynálezů nebo nových trendů. Předkládaný materiál však označuje společenské jevy, které již v určité podobě existují a díky rozvoji nových technologií jsou snáze zachytitelné; nejde tedy nutně o zcela nové jevy, jako spíše o zvýšenou vnímavost k dosud nezachyceným společenským fenoménům. A k jejich popisu dopomáhá bezpochyby i vznikající pojmový aparát. Text proto kromě zprávy o vývoji lexika též přináší jemnější rozlišení dosud leckdy skrytých, avšak ve společnosti rezonujících mechanismů.

2. Přejímky z angličtiny z oblasti mezilidských vztahů

2.1 Zesměšňování: *-shaming*

Na okruhu přejímek označujících různé typy kritiky, zesměšňování, zostuzování (anglicky *shaming*) lze ilustrovat, že tato nová slova označují již známé jevy ve společnosti, dosud však chyběl zavedený název, který by pomohl tento jev více vnímat a uvědomit si jeho dopady. Typicky se jedná například o *bodyshaming* / *body shaming*, tedy kritiku, zesměšňování někoho za vzhled jeho těla (v databázi Neomat doloženo od roku 2017). Specifičtěji můžeme ještě vydělit *fatshaming* (posměch za nadměrnou váhu nebo tomu odpovídající tvar těla, v Neomatu doloženo od roku 2022) a naopak *skinny shaming* (zraňování osob

³ Tento pojem pochází z *Čaroděje ze země Oz*, kde zlá čarodějnice využívá létajících opic, které vysílá, aby ubližovaly jí nepohodlným postavám příběhu. V kontextu dysfunkčních vztahů *létající opice* představují zmanipulované osoby, které manipulátor vysílá za obětí, aby jí škodily místo něj, on si však zachovává dobrou reputaci.

za jejich přílišnou hubenost, i kdyby jen domnělou). Ubližování lidem za jejich vzhled je nepochybně známý a starý fenomén, jeho pojmenování a vyčlenění však pomáhá zvýšit citlivost k tomuto patologickému chování, u obětí vedoucímu někdy až k vážným psychickým následkům.

Necitlivá kritika nemusí směřovat jen ke vzhledu těla, databáze Neomat eviduje také *slutshaming* (2021, z anglického *slut* – ‚děvka‘), kritiku žen za příliš vyzývavé oblékání či přílišné projevy vlastní sexuality, často v kontextu tzv. *victim-blamingu* (viz dále) sexuálně zneužitých žen, jimž je připisováno, že si za své zneužití mohou samy svým vyzývacím chováním. Nebo *momshaming* / *mother shaming* / *mother-shaming/mum-shaming* (od 2021), tedy kritizování, *hejty* (nenávistné, nesnášenlivé či nesmiřitelné komentáře) nebo nevyžádané rady cílené na výkon žen v roli matek.

2.2 Nezdravá dynamika partnerských vztahů

S celou řadou z angličtiny přejatých výrazů se setkáváme při popisu zraňujícího chování v milostných vztazích a jejich navazování. Ani v tomto případě se nutně nejedná o nové trendy, ale spíše viditelnější fenomény, a to díky rozšíření sociálních sítí a jejich archivovatelnosti či možnosti interní konverzace dané obsahy sdílet a pomyslně vynést na světlo. Již poměrně známý je u nás fenomén *ghosting* (z anglického *ghost* – ‚duch‘) neboli přerušování veškerých vazeb s druhou osobou bez udání důvodu i přes opakovanou snahu druhé osoby o kontakt (v Neomatu doložený už v roce 2015), od kterého jsou utvořené již i deriváty jako *ghoster*, *ghostovat* / *ghostnout* nebo *vyghostovat* (*se*).

Z dalších přejatých výrazů označujících různé, obvykle negativně vnímané chování v milostných vztazích Neomat registruje:

- *benching* (2018, z anglického *bench* – ‚lavička‘) – situace, kdy si, zejména na počátku vztahu, jeden z partnerů i nadále snaží pro sebe najít někoho lepšího a toho druhého nechává na pomyslné lavičce náhradníků pro případ, že mu to nevyjde;
- *breadcrumbing* (2018, z *breadcrumbs* – ‚drobky‘) – případ, kdy jeden z partnerů svému protějšku věnuje jen naprosté minimum (pomyslné drobky) své pozornosti, aby ten druhý neztratil zájem;
- *cushioning* (2018, z *cushion* – ‚polštář‘) – v tomto případě zůstává jeden z partnerů i po navázání vztahu aktivní na seznamovacích platformách a ponechává si tak jakýsi „záchranný polštář“;
- *cookie jarring* / *cookie-jarring* (2019, z *cookie jar* – ‚sklenice, nádoba na sušenky‘) – situace, kdy má jedinec (především na základě vnitřní nejistoty) nutkání nezůstat sám a mít pro případ rozchodu připraveny další potenciální partnery (tedy pomyslně konzumovat jednu sušenku za druhou);

- *cuffing* (2023, z *cuffs* – ‚pouta‘) – krátkodobá známost, zpravidla během zimních měsíců, kdy mohou někteří lidé cítit větší potřebu mít vedle sebe někoho „připoutaného“, následovaná rozchodem s příchodem jara;
- *haunting* (2018, z *to haunt* – ‚strašit někoho‘) – v tomto případě se stará známost (často taková, která již toho druhého *vyghostovala*) opětovně vynoří jako pomyslné strašidlo na světlo a sporadicky svého bývalého partnera sleduje na sociálních sítích s občasnými reakcemi;
- *orbiting* (2018, z *to orbit* – ‚točit se kolem někoho, něčeho‘) – v tomto případě je jedinec aktivní ve sledování obsahu svého potenciálního partnera na sociálních sítích, nemá však odvalu ho oslovit otevřeně;
- *pigging* (2019, z *pig* – ‚prase‘) – předstírané navázání vztahu s někým považovaným za ošklivého, trapného, obvykle jako sázka mezi přáteli apod.;
- *situationship* (2019, spojení *situation* – ‚situace‘ a *relationship* – ‚vztah‘) – stav, který připomíná milostný vztah, je však bez hlubších závazků a nevyvíjí se;
- *stashing* (2019, z *to stash* – ‚schovávat, uschovávat‘) – situace, kdy se jedinec zdráhá představit svoji novou známost svému okolí;
- *zombieing* (2018) – náhlé a nevysvětlené přerušení kontaktu následované stejně náhlým opětovným návratem, kdy se *ghoster* tváří, jako by se nic zvláštního nestalo.

3.1 Manipulační strategie

Za (v širším smyslu slova) patologickou vztahovou dynamikou často stojí manipulativní strategie, které obvykle pramení z nezdravých vztahů ve výchozích rodinách (jak agresorů, tak obětí v nezdravých vztazích), pro které čeština rovněž postupně přebírá přiléhavá pojmenování z angličtiny. Mnohá z nich teprve pronikají do českých textů, a tak jim kromě zavedeného českého ekvivalentu zatím mnohdy chybí zachycení nejen ve výkladových, ale i neologických slovnících.

Pozvolné tempo přejímání, zaznamenávání a zpracovávání termínů – a koneckonců i samotné odhalování jednotlivých mechanismů je logické, vezmeme-li v potaz manipulativní a sebezastírací povahu jednotlivých fenoménů, které, soudě podle vnějších symptomů, mohou vypadat zdravě, po odhalení motivace a vzorců skrytých za zdánlivě neškodným chováním však mohou mít devastující dopady pro oběti. Právě jejich zvědomování, pojmenovávání a celkové vzdělávání společnosti však zásadní měrou přispívá k pochopení těchto jevů a jejich postupnému oslabení. Větší viditelnost patologií v oblasti duševního zdraví díky sociálním sítím tak sice může působit znepokojivě, je však třeba si uvědomit, že internetové prostředí nepůsobí jen jako katalyzátor těchto jevů, ale především jako nástroj edukace, vzájemné pomoci obětem a postupného řešení.

Anglicismů označujících manipulační strategie a kontext, který takovouto manipulaci umožňuje, je celá řada a neustále přicházejí nové. My pro účely základního představení a pochopení jmenujeme ty, které tvoří pomyslnou kostru popisu cyklu zneužívání (viz dále), kterou je možné dále rozvíjet a zpřesňovat dalšími pojmy:

- *abuse cycle* (z *abuse* – ‚zneužívání‘ a *cycle* – ‚kruh‘) – cyklus, začarovaný kruh (emočního/narcisistického aj.) zneužívání/násilí;
- *enabler* (z *to enable* – ‚umožnit něco někomu‘) – člověk, který sice nepáchá emoční nebo jiné násilí jako takové, ale svojí nečinností toto chování umožňuje, typicky to bývá jeden z rodičů, který ví o špatném chování druhého rodiče k dětem, ale nijak nezasahuje; Neomat v tomto významu od roku 2021 eviduje slovo *enablovací*;
- *gaslighting* – psychické týrání spočívající v podryvání zdravého rozumu oběti ve snaze ji udržet v kognitivní disonanci; pojem z divadelní hry Patricka Hamiltona *Plynové lampy* (*Gaslights*), zfilmované v roce 1944, ve které se muž snaží přesvědčit svoji manželku o její nepřičetnosti mimo jiné tím, že cíleně tlumí svit lamp v domě a ženě tvrdí, že se jí to jen zdá. Neomat od roku 2021 postupně eviduje též deriváty *gaslighter* a *gaslightovat*; jedna z technik *gaslightingu* se označuje anglickou zkratkou *DARVO* (*deny, attack, reverse victim and offender*, tedy *popřít, zaútočit, zaměnit oběť a agresora*) – tento pojem se v angličtině používá zejména v kontextu útoků na znásilněné ženy po oznámení znásilnění a postupně proniká i do českých textů;
- *hoovering* (z *hoover* – ‚vysavač‘) – chování, kdy se jedinec, snaží získat zpět (pomyslně ho vysát jako vysavač) svého partnera, který se snaží z dysfunkčního vztahu odejít, např. náhlými dary nebo sliby, že se změní;
- *love bombing / lovebombing* (*love* – ‚láska‘, *bombing* – ‚bombardování‘, v Neomatu doloženo již v roce 1996) – počáteční fáze vztahu, kdy agresor využívá citové zneužívání v podobě velkých, zdánlivě láskyplných gest – a oběť má po předchozích bolestných zkušenostech nebo citové deprivaci z rodiny pocit, že konečně našla „toho pravého“;
- *triangulace* (adaptace anglického *triangulation*) – neosémantizace slova, v kontextu dysfunkčních rodin či narcisistického zneužívání označuje strategii, kdy se agresor snaží proti oběti poštvat třetí osobu, například vyvolává rivalitu mezi sourozenci aj.;
- *people pleasing* (*people* – ‚lidé‘, *to please* – ‚potěšit někoho, zavděčit se někomu‘) – nezdravá snaha uspokojit lidi v okolí, osoba s takovou tendencí je pak *people pleaser*, který je snadnou obětí toxických vztahů;
- *victim blaming* (z *victim* – ‚oběť‘, *to blame* – ‚obviňovat‘, Neomat 2022), přesouvání zodpovědnosti za násilný čin z agresora na oběť, obviňování oběti; tento fenomén zapadá do tzv. *rape culture* (*rape* – ‚znásilnění‘,

culture – ‚kultura‘) – společenské zlehčování závažnosti sexuálního násilí, kultura znásilnění.

3.2 Antimanipulační strategie

Výše jsme zmínili, že vzdělávání a zvýšené povědomí o vztahových patologických vzorcích pomáhá bránit se manipulativnímu chování. V následujícím oddíle přinášíme výběr pojmů přejatých z angličtiny, které souvisejí právě s efektivní obranou vůči manipulátorům a vztahovým dysfunkcím a které jsou již v češtině doložené:

- *gray/grey rock*, též *technika/metoda šedého kamene* (*grey/gray* – ‚šedý‘, *rock* – ‚skála, kámen‘) – snaha oběti působit nudně a nezajímavě, protože agresori s narcistním nebo podobným profilem vyhledávají co nejsilnější emocionální odezvu;
- *red flag* (*red* – ‚červený, rudý‘; *flag* – ‚vlajka, praporek‘) – chování agresora, které je třeba vnímat jako potenciálně nebezpečné nebo jako indikátor, výstražný praporek – který pro poučené jedince bývá *dealbreaker* neboli důvod, proč vztah ukončit (v Neomatu doložen od roku 2022); opakem je *green flag* (*green* – ‚zelený‘) – chování (potenciálního) partnera, které můžeme vyhodnotit jako známku dobrého charakteru; doložený je též *pink flag* (*pink* – ‚růžový‘) – chování, které může být toxické, systematickou prací je však možné ho změnit;
- *trigger* – ‚spoušť, spouštěč‘, v tomto případě nepříjemných vzpomínek a emocí, který je dobré umět rozpoznat a odlišit od pravého zdroje těchto emocí; v Neomatu je v tomto kontextu evidovaný od roku 2019 (dříve pouze jako technický termín), databáze eviduje též deriváty *triggerovat/triggrovat, triggering*;
- *whistleblower, whistle-blower* (z *whistle* – ‚píšťalka‘, *to blow* – ‚pískat‘, v Neomatu doloženo již v roce 2003) – ten, kdo upozorňuje na nekalé chování, doklady v Neomatu naznačují vývoj v hodnocení chování od „práskačského“ k žádoucímu.

4. Závěr

Smyslem předkládaného textu bylo zaměřit pozornost na trend zvyšujícího se zájmu o duševní zdraví a osobní rozvoj, který s sebou přináší nové přejímky z angličtiny, a na postupnou adaptaci výrazů v českých textech. Materiál naznačuje, že je pole psychologie velmi nosná tematická oblast a může být i do budoucna velmi zajímavým a produktivním zdrojem neologie. Téma nebylo v daném textu možné obsáhnout celé ani vyčerpávajícím způsobem popsat všechna související slova; za důležité považujeme především zachycení aktuálního trendu. Čas ukáže, jestli pro dané anglicismy vzniknou české

ekvivalenty, prohloubí se proces adaptace, nebo možná některé toxické fenomény zcela zaniknou a pak je nebude třeba dále pojmenovávat.

Literatura

Bozděchová, I. (2017): Anglicismy v českém lexiku.

<<https://www.czechency.org/slovník/ANGLICISMY%20V%20%C4%8CESK%C3%89M%20LEXIKU>> (cit. 25. 10. 2023)

Georgievová, J. (20. 6. 2022): Zatemňovač plynových lamp, nebo prozatím obyčejný gaslighter. *Neologický blog*

<<https://nastenka.neologismy.cz/index.php/2022/06/>> (cit. 25. 10. 2023)

Merriam-Webster: Word of the Year 2022. <<https://www.merriam-webster.com/wordplay/word-of-the-year>> (cit. 25. 10. 2023)

Neomat (2015): Databáze excerpčního materiálu Neomat [online]. Verze 3.0.

Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. <<http://neologismy.cz/>> (cit. 25. 10. 2023)

Právní prostor (4. 2. 2021): Stalking (nebezpečné pronásledování) – část I.

<<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/stalking-nebezpecne-pronasledovani-cast-i>> (cit. 25. 10. 2023)

Pavel Šturm – Aleš Bičan: Slabika a její hranice v češtině Praha: Karolinum, 2021, 389 s.¹

Slabika jako nejmenší jednotka akustické stránky mluveného jazyka, která může nést slovní přízvuk a další prozodické signály, je v lingvistice tematizována a zkoumána podstatně méně než např. vztahy mezi fonémy uvnitř fonologických systémů jednotlivých jazyků. K relativně menšímu zájmu o slabiku jako předmět studia možná přispívá, vedle jiného, zdánlivá „nevědeckost“ vydělování slabiky jako jednotky jazyka, intuitivnost, se kterou se toto vydělování děje (jak lze pozorovat např. u rytmicky recitujících malých dětí). Přitom má povaha slabiky, tj. její struktura a hranice v jednotlivých jazycích, podstatnou výpovědní hodnotu, pokud jde o fonologickou a morfologickou strukturu konkrétního jazyka jako celku – významně odráží především jeho typologické dominanty. Monografie P. Šturma a A. Bičana, která se slabice a jejímu vymezení věnuje v úctyhodném rozsahu a hloubce pohledu, výše zmíněný lingvistický dluh alespoň z velké části napravuje.

Celkem šestnáct kapitol, které monografie obsahuje, lze rozdělit do pěti tematických bloků. První blok je zaměřen obecně, druhý až čtvrtý pak konkrétněji na češtinu z perspektivy hledání vhodných rámců pro popis různých aspektů slabiky, poslední pak podává na podkladě předchozích bloků statistický obraz o české slabice.

V prvním bloku (kapitoly 1 a 2) se autoři věnují definicím slabiky z hlediska fonetického i fonologického a dále vymezení základních komponentů slabiky, zejm. termínům *prétura* a *koda*. V užitečném přehledu podávají dosavadní poznatky o slabice, jejím fungování v jazyce, o slabičné typologii a dále o artikulační a akustické podstatě slabiky, v neposlední řadě pak též o problematice zachycení slabiky při kognitivním zpracování řeči.

Druhý tematický blok knihy (kapitoly 3 až 5) se zabývá otázkami slabikování, fonotaktickouází tohoto procesu a též problematikou vymezení slabičných hranic. Řeší se zde mj. problematika slabik majoritních a minoritních, resp. volných a závislých. Autoři mezi jiným konstatují, že např. slabičné nasály jsou v češtině distribučně závislé na vokálech a jedině spolu s nimi se v doméně slabikování (ve slově) objevují. Hodnoceny jsou zde tři základní metody slabikování češtiny: původní metoda J. D. O'Connora a J. L. M. Trima, dále její podoba upravená H. Kučerou a následně Šturmová a Bičanova vlastní modifikace

¹ Tato recenze vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

Kučerovy verze slabikovací metody. Jako teoreticky důkladně podložený popis slabikování je monografie P. Šturma a A. Bičana v lingvistické literatuře ojedinělým počinem: čeština, jazyk s poměrně charakteristickými konsonantickými skupinami ve slabikách, je z tohoto pohledu monograficky popsána vůbec poprvé.

V následujícím tematickém bloku (kapitoly 6 až 9) se autoři věnují fonotaktice češtiny a slabikovacímu modelu založenému na fonotaktice, přičemž mj. shrnují předpoklady pro zkoumání fonotaktiky v češtině a podávají přehled konsonantických shluků na začátku a konci slov. Hojně je v jejich analýzách využit *Fonologický korpus češtiny*, na jehož základě jsou stanoveny fonotaktické možnosti umístění slabičné hranice pro všechny doložené mediální sekvence konsonantů v českých slovech. Autoři statisticky vystihují nejčastější modely slabikování konsonantických shluků: u trojkonsonantických shluků v 67 % případech převládá slabikovací model, který je možno dokumentovat příklady jako /ek-span-ze/, /ri-t'i:ř-ski:/, /s'ěš-knout/, v nichž hranice slabiky přichází po prvním konsonantu. U čtyřkonsonantických shluků je nejfrekventovanější (75 % případů) slabikovací model, v němž je hranice slabiky mezi druhým a třetím konsonantem. V tomto případě jde zároveň o primární a jediné slabikování pro typy, které mohou být ilustrovány slovy /fajn-šme-kr/, /funk-čnost/, /zejt-řka/ apod. K pravidlům slabikování se – v detailnější aplikaci na češtinu – autoři vrací ještě jednou v závěrečné kapitole.

Čtvrtý tematický blok (kapitoly 10 až 15) podává přehled výsledků experimentálního výzkumu slabikování v češtině: autoři se tu věnují artikulačním a akustickým korelátům příslušnosti ke slabikám, percepčnímu a behaviorálnímu slabikování, behaviorálním experimentům, v rámci nichž zkoumají slabičné hranice v kontextu artikulace, akustiky, percepce a fonologie, a zabývají se též problematikou vyhodnocování metalingvistických dat. Autoři tu mj. experimentálně dokazují, že slabičná hranice je nejednoznačná, avšak nikoli libovolná, a že čeština zřetelně preferuje určité konkrétní typy slabikování.

V monografii se dále experimentálně dokazuje, že slabičné hranice jsou signalizovány přímo v řečovém signálu, tj. že by fonetické odlišnosti segmentů v různých pozicích ve slabice mohly naznačovat, které ze sousedních slabik daný konsonant přísluší. Ukazuje se také, že jednoduché intervokalické konsonanty nepodléhají v různých slabičných pozicích výrazným změnám v artikulaci či trvání. Výjimku představuje *l*, u něhož bylo zjištěno oslabení kontaktu ve finální pozici.

Zvláštní tematickou součástí monografie tvoří poslední 16. kapitola, která veškeré obecnější principy pojetí slabiky a jejího vymezování aplikuje na češtinu a přináší řadu důležitých a zajímavých poznatků, resp. statistických dat vystihujících povahu slabiky v češtině. Autoři tu mj. zhodnocují základní vliv fonotaktiky na slabikování, definují preferenční pravidla slabikování v češtině a přinášejí fakta o slabičných vzorcích v češtině. Konstatují vysokou fonotaktickou rozmanitost češtiny a potvrzují předpokladatelný fakt, že v češtině

převažují otevřené slabiky (76,4 % ze všech slabik ve zkoumaném korpusu), tj. slabiky bez kody, a slabiky s jedním konsonantem v prětuře (77,3 %). Otevřené slabiky s jednoduchou prěturou (např. /na/, /po/, /je/, /se/, /to/ apod.) tvoří 59,3 % všech slabik ve zkoumaném korpusu. Dalším častým typem slabiky (16,6 %) je slabika s jednokonsonantovou prěturou i kodou, např. /náš/, /ten/, /vat/, a dále otevřená slabika se dvěma konsonanty v prětuře a bez kody, např. /dne/, /při/, /šťe/ (13,7 % ze všech slabik v korpusu). Rozdíly v kvantitě vokálů v nukleu slabiky se ve frekvenci slabičných vzorců neodráží, ale přítomnost slabičných konsonantů už ano. Autoři dále zjišťují, že u slabik, jejichž jádrem je slabičný konsonant, je výraznější zastoupení slabik otevřených (87,6 %) než u slabik s krátkými vokály (tam je 75,8 % slabik otevřených) a s vokály nekrátkými (77,9 % otevřených slabik). Maximální počet konsonantů v české slabice je šest.

Bohatý soubor statistických dat vystihujících povahu české slabiky a vybízejících ke konfrontaci s jinými jazyky pak přináší příloha 11. Také ostatní přílohy, které obsahují materiál využitý při experimentech a statistických analýzách, ilustrují fakt, že vymezení slabičných hranic není zdaleka tak intuitivním aktem, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Monografie P. Šturma a A. Bičana představuje skutečně vyčerpávající zpracování problematiky slabiky a jejích hranic v češtině a v jistém smyslu představuje i důležitý příspěvek k dějinám lingvistiky, protože téměř beze zbytku dokumentuje podoby lingvistické reflexe konkrétního tématu přinejmenším od počátku 20. století dodnes.² Je prací, kterou ocení především odborně lingvisticky zaměřený čtenář, ale zjevné jsou i některé zcela praktické aplikace zjištěných faktů o české slabice: v jazykové výuce u rodilých i nerodilých uživatelů češtiny a dále v praktické profesní přípravě herců, recitátorů a zpěváků.

Ondřej Bláha
oddělení gramatiky
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
o.blaha@ujc.cas.cz

² Soupis literatury, kterou autoři ve své práci využili a nezdědka i podrobněji komentovali, zabírá celkem 15 stran knihy. Z prací, které se výrazněji dotýkají slabičné problematiky, chybí jen francouzsko-česká, kontrastivně zaměřená práce T. Dubědy *Études de prosodie contrastive: le cas du français et du tchèque* (Praha: Karolinum, 2012).

Alexandra Jarošová: *Používatelia jazyka, jazykovedci a kodifikácia.*

Bratislava: Veda, 2022, 124 s.¹

Alexandra Jarošová, přední slovenská lexikografka a vedoucí redaktorka Slovníku současného slovenského jazyka (SSSJ)², napsala knihu útlou, ale podnětnou – právě proto ji představím na poněkud větší ploše s přesvědčením, že bude užitečné vztáhnout ji k českému prostředí a některá témata doprovodit konkrétními příklady. Text knihy je uspořádán příjemně logicky. Začíná od nejabstraktnějších jevů (normy, kodifikace, spisovnosti), pokračuje jejich zjemňováním optikou různorodých druhů uživatelů jazyka a ústí do organického zužitkování rozpracovaných témat v jejich aplikaci na slovenský opus magnum, SSSJ. Kniha má takřka ukázkovou strukturu: První část říká, co bude řečeno, prostřední to říká a poslední říká, co bylo řečeno (úvodní a závěrečná část se ovšem mírně rozhlíží i za hranice knihy).

Už v první větě úvodní kapitoly (Úvod. Kodifikácia v súvislostiach) autorka upřesňuje zaměření knihy – titul totiž zmiňuje uživatele jazyka (míněno patrně především laické), jazykovedce a kodifikaci, nikoliv však úběžník, k němuž všechny ostatní složky míří, tj. slovník. Právě SSSJ chce autorka podle první věty celé knihy „ukázat [...] z pohľadu kodifikácie.“ (s. 7) Hned v úvodu také deklaruje, že základním teoretickým východiskem je „explanačný potenciál pragmaticolingvistickej koncepcie jazyka“ Juraje Dolníka (s. 8).³

Kodifikace coby jedna ze složek názvu knihy zastupuje i koncepty spisovnosti a spisovné normy. Autorka je ohledává opakovaně. V první číslované kapitole (Pramene spisovnej normy a kritériá spisovnosti z pohľadu jazykovedcov) se nejprve ptá, kdo je normotvůrce (podkapitola 1.1) a nechává odpovídat zástup slovenských lingvistů (Eugen Pauliny, Štefan Peciar, Gejza Horák, Jozef Ružička, Ján Bosák, Ján Horecký, Juraj Dolník) – někteří v autorčině shrnujícím podání odpovídají (byť někdy implicitně), že jazykovedci, jiní, že uživatelé. Následně zvažuje způsoby redukce úzu na (spisovnou) normu – přechází od funkčněstrukturalistického východiska v tom, kdo je pramenem normy, k pozdějšímu přesunu perspektivy do komunikačních situací, v nichž se norma konvencionalizuje. To pak obohacuje o pohled Juraje Dolníka, podle nějž je

¹ Tato recenze vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

² *Slovník současného slovenského jazyka. A – G* (2006). Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda; *Slovník současného slovenského jazyka. H – L* (2011). Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda; *Slovník současného slovenského jazyka. M – N* (2015) Ved. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda; *Slovník současného slovenského jazyka. O – Pn* (2021). Ved. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda.

³ Dolník, J. (2017): *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: Veda; Dolník, J. (2018): *Jazyk v pragmatike*. Bratislava: Veda; Dolník, J. (2021): *Jazyk v sociálnej praxi*. Bratislava: Veda. Signifikantní je, že sama Jarošová je v pozici první autorky jedenácti v knize citovaných prací a Dolník je v téže pozici hned druhý nejzastoupenější s osmi pracemi.

norma soustava standardizací, jež jsou výsledkem evaluativního vnímání jazykových prostředků ze strany uživatelů.

V druhé části první kapitoly Jarošová opět pořádá komentovanou prohlídku historií: Stručně shrnuje, jak spisovnost pojímali Juraj Palkovič, Ludovít Štúr, Samuel Czambel, Henrich Bartek, Bohuslav Havránek & Vilém Mathesius, Štefan Peciar, Eugen Pauliny, Jozef Ružička, Ján Bosák, Ján Horecký a samozřejmě Juraj Dolník. U každého identifikuje klíčové definiční rysy a ty pak pořádá do tří skupin, které v zásadě odpovídají Danešově klasické hierarchii (1977, 1979)⁴: 1. pravidelnost užívání / frekvence (ustálenost, vžitost, zaužívanost, živost, noremnost, kolektivní jazykový cit), 2. komunikační efektivnost jazykového prostředku (funkčnost, funkční adekvátnost, přiměřenost dané funkci, komunikační adekvátnost, vhodnost aj.), 3. specifika jazykových struktur jazyka (etnosignifikantní adekvátnost, reprezentativnost, domáckost, národní osobitost, svébytnost, konformnost s nářečním základem, systémovost). Spisovnost jazykového prostředku tedy definuje jako jeho užítanost (vžitost), adekvátnost jeho užití mj. ve sféře veřejné komunikace a zpravidla jeho systémovost. Metodologicky ji uchopuje tak, že vžitost i adekvátnost lze kvantifikovat korpusově (zatímco systémovost je podle ní v podstatě nevyčísitelná), po kvantitativní fázi ovšem má přijít i fáze kvalitativní, tj. zohlednění uživatelských postojů. Tomu se však ve své monografii příliš nevěnuje.

Druhá kapitola (Spisovnosť a sociálne diferencovanie používateľa) je rozvedením modelu sociálního silového pole spisovné variety (Jarošová vychází z podání ve studii Ammon, 2015)⁵. V jednotlivých podkapitolách aplikuje na slovenskou jazykovou situaci působení všech čtyř Ammonových silových aktérů – modelových mluvčích a pisatelů (především mediálních profesionálů), normových autorit (učitelů, redaktorů a korektorů apod.), kodifikátorů (autorů jazykových kodexů) a jazykových expertů (kritiků a recenzentů kodexů).

Do první skupiny aktérů započítává i nezávislé influencery, působící na YouTube a sociálních sítích, a rozebírá jejich roli ve vztahu k anglicismům. Ve výkladu o druhé skupině popisuje zkušenost s externími redaktorkami (korektorkami) SSSJ, dlouholetými učitelkami slovenštiny, a jejich binárním pojetím správnosti, vůči němuž klade škálový pohled. Krom toho věnuje pozornost neoficiálním internetovým mentorům, amatérskému jazykovému poradenství, kvízům a podobným jevům internetového vztahování se k jazyku. V rozboru třetí skupiny aplikuje Ammonovo dělení německých příruček mezi kodifikační (oficiálně, exekutivními institucemi zaštitěné) a autoritativní (bez

⁴ Daneš, F. (1977): K dvěma základním otázkám kodifikace. *Naše řeč*, 60(1), s. 3–13; Daneš, F. (1979): Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci. In: J. Chloupek (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, s. 79–91.

⁵ Ammon, U. (2015): On the social forces that determine what is standard in a language – with a look at the norms of non-standard language varieties. *Bulletin suisse de linguistique appliquée*, No spécial, vol. 3, s. 53–67.

oficiálního potvrzení, ale široce akceptované a prestižní) na slovenskou realitu: slovenské ministerstvo kultury spravuje seznam kodifikačních příruček, ostatní příručky se tradičně nazývají normativní (a vhodně poznamenává, že rozlišení pomocí týchž výrazů funguje v Česku poněkud odlišně). V podkapitole věnované čtvrté skupině aktérů pak shrnuje tři recenze Krátkého slovníku slovenského jazyka (KSSJ)⁶.

Jeden z autorčiných originálních přínosů lze spatřovat v tom, že skupinu jazykových expertů nad rámec Ammonova ztvárnění modelu rozšiřuje o aktéry jazykového poradenství. Jim přisuzuje větší sílu než normovým expertům, protože jejich rolí je např. interpretovat jevy v kodifikaci nejednoznačně podané nebo zcela nekodifikované. V jazykověporadenském kontextu Jarošová zmiňuje množství popularizačních knížek. Obsáhle a kriticky rozebírá především 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny (Horák, 1971)⁷ a s odstupem pěti dekad vyhodnocuje úspěšnost některých návrhů (*brojler* × *pečenáč*, *krémeš* × *krémovník*, *langoš* × *podplamenník* aj.). Dřívější praxi spočívající zhusta v potírání bohemismů pak dává do kontrastu s dnešními možnostmi: „Aj vďaka používaniu nových technológií v rôznych etapách jazykovedného výskumu jazykovedci vedia manažovať poradenskú činnosť tak, aby verejnosť nemusela pokladať kodifikačný kaleidoskop skôr za *kabinet kuriozít* vybavený predmetmi na základe osobného vkusu zberateľa.“ (s. 51)

Reflexi jazykového poradenství vyzdvihuje jako důležitou cestu k poznání uživatelského pohledu na jazyk. Píše, že „analýzy bohatých poradňových dát stimulujú predefinovanie prohibítivneho/preskriptívneho modusu komunikovania na modus odporúčací.“ (s. 53) Digitalizace v jejích očích umožňuje budování databází a tvorbu příruček šitých na míru skupinám uživatelů. Na to organicky navazuje poslední část kapitoly o aktérech v sociálním silovém poli spisovné variety věnovaná e-lexikografii. Proměnu lexikografie vidí kromě využívání korpusových dat a metod v možnosti nově, s ohledem na potřeby uživatele postavit design slovníku jako celku i jeho jednotlivostí, např. heslových statí (dynamické zobrazování obsahu apod.).⁸

Třetí kapitolu (*Slovník súčasného slovenského jazyka* a kodifikácia) lze považovat za vlastní jádro knihy a vyústění předešlých kapitol. Na SSSJ autorka aplikuje přístupy ke spisovnosti aj., jak si je připravila na předchozích stránkách. Rozebírá měřitelnost jazykových jevů na korpusovém základě a na řadě příkladů

⁶ *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003). Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda. V současnosti je nejnovější vydání Matice slovenské z roku 2020, to však není přístupné přes slovníkový portál JÚLŠ.

⁷ Horák, G. (ed.) (1971): *1000 poučení zo spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

⁸ V českém prostředí viz reflexi některých témat e-lexikografie např. v studiích Mžourková, H. – Křivan, J. (2019): Pustíme uživatele do slovníku! Aneb o neprobádané cestě v české lexikografii. *Naše řeč*, 102(1–2), s. 36–50; Šemelík, M. – Škrabal, M. (2019): Poznámky k poznámkám: Usage notes v českém lexikografickém prostředí. *Naše řeč*, 102(1–2), s. 25–35.

ilustruje potenciál korpusových nástrojů v rukou lexikografa. S touto empirizační tendencí kontrastují citované povzdechy ze slovenského veřejného diskurzu nad liberálností SSSJ (ve skutečnosti nad adekvátností vůči reálné spisovné normě), které ukazují, že z KSSJ jsou uživatelé zvyklí, že nevhodné výrazy (často bohemismy) jsou doplněny „správnými“ konkurenty, zatímco SSSJ takové varianty leckdy nenabízí (dělá to, jen pokud v jazyce jako varianty opravdu fungují) a vůbec je v kvalifikátorech deskriptivnější a méně hodnotící. Rozdíl můžeme ilustrovat třeba *hmoždinkou*: KSSJ uvádí „hmoždinka, *správ.* príchytka, kolík, klátik, kotv(ičk)a, rozperka“, kdežto SSSJ nabízí „hmoždinka *-ky -niek* ž. (čes.) **hovor.** ► dutá plastová pomôcka na upevňovanie skrutiiek do steny, (plastová) rozperka“ (tučné zvýraznění OD). K takovým dokladům laických postojů⁹ přistupuje autorka s deklarovanou snahou neironizovat je a s respektem opřeným o vědomí, že lidé jazyk nejen užívají, ale i prožívají.

V podkapitole 3.2 se Jarošová vrací ke spisovnosti ve vztahu ke komunikačním situacím, tentokrát ovšem se zaměřením na aplikační řešení pro slovník. Definovat spisovné situace jako ty, v nichž se užívá spisovná varieta, podle ní nikam nevede, útvarový (*variety-based*) přístup ke spisovnosti tedy překračuje a hledá vymezení z opačné strany. Popisuje nejprve situace veřejné komunikace – dělí je na oficiální a polooficiální – a tvrdí, že jde „o situácie, ktoré si aj podľa bežného, nepoučeného jazykového vedomia zaslúžia pozornejší výber komunikačných prostriedkov. Je to intuitívne, netreba o tom nikoho presviedčať.“ (s. 62) Z popisu takových situací pak dospívá k tomu, že „[v] úradnej sfére a v sfére verejnoprávnych ustanovizní sa používa jazyk, ktorý nazývame spisovný, a táto komunikácia je prameňom spisovnosti bez ohľadu na to, či všetky prostriedky, ktoré sa v tejto sfére pravidelne používajú, sú kodifikované ako spisovné.“ (s. 63)

Kromě toho popisuje neveřejnou (soukromou) komunikační sféru. Nespisovné prostředky kategorizuje na nesprávné, slangové, substandardní a vulgární, a to opět s oporou o ilustrativní mikroanalýzy. Např. reaguje na požadavek na eliminaci údajně nespisovného *učilište* ve prospěch konkurenčního *učiliska*. Ukazuje frekvenční rozložení a píše: „Nie, nebudeme redukovat' zaužívané varianty v mene zdanlivo väčšej slovenskosti a nebudeme ich ani pridávať v mene zdanlivo systémovejšieho modelu.“ (s. 69)

V páté podkapitole pak s ohledem na spisovnost ukazuje uvažování o řešení variantnosti ve slovníku. Explicitně odmítá předjímání jazykového vývoje v kodifikaci (dokulilovskou perspektivní hloubku kodifikace) s oporou o ukázky přešlapů v odhadu jazykové budoucnosti v KSSJ (s. 72). Cenné detaily nabízí

⁹ Jako příklad cituje Jarošová na s. 59–60 Štefana Cifru z Literárního týždenníku (22. 12. 2018, s. 1): „Sociolingvistický prístup k nášmu spisovnému jazyku – v protiklade k tzv. ‚normativistickému prístupu‘ – presadzuje pri kodifikácii uvoľňovanie jeho noriem – v prospech frekventovaných slov [...]. Nad výsledkami sociolingvistického prístupu v oblasti kodifikácie spisovnej slovenčiny už niekoľko rokov krúčia hlavami tak ‚chudáci‘ (dezorientovaní) učitelia slovenčiny z celého Slovenska, ako aj jazykóví redaktori...“

relativně stručná část o morfoloické variaci, např. rozbory variantnosti genitivu singuláru některých maskulin (koncovky *-a/-u*) i feminin (konkurenty typu *ulici/ulice*). Poslední částí této kapitoly je svébytná, rozměrná studie přibližující přístup k pravopisu anglicismů s ohledem na jejich adaptovanost na materiálu hesláře 4. svazku SSSJ.

Poslední kapitola (Súhrn, závery výhl'ady) je navzdory názvu především shrnutím a v poslední části i vyhlédnutím za knihu do budoucna; závěry ve smyslu vysouzení, co ze zjištění v knize naakumulovaných plyne, přítomny spíš nejsou. Ve výhledech píše zejména o Ortograficko-gramatickém slovníku (OGS),¹⁰ tedy příručce vznikající na bázi SSSJ, ale s využitím analýzy slovenských poradenských dat, tedy s ohledem na potřeby laických uživatelů (některé údaje jsou oproti SSSJ redukované, jiné naopak rozšířené). Celá kniha končí úvahami o nových možnostech lexikografie a zaměření na uživatele. Potvrzuje se tak adekvátnost zařazení uživatelů na první místo titulu knihy.

Pozitiva recenzované práce – solidní teoretická zakotvenost, převážná empirická podloženost a počítání s uživateli jazyka – jsou myslím zřetelná už z mého shrnutí. Vedle nich postavím jen několik dalších poznámek. Výrazný je prostor, který Jarošová věnuje anglicismům (dvacet z celkové asi stovky stran textu knihy, resp. čtyřiceti stran jádrové kapitoly). Ne že by tato studie nebyla v kontextu knihy relevantní, jen na mě v jejím susedství působí překvapivě krátce obdobná pasáž věnovaná morfoloické variantnosti, o níž snad lze tvrdit, že je neméně komplikovaná a pro slovník důležitá.

Stojí za upozornění, že bezpočet ilustrativních mikroanalýz opírá autorka o korpusová zjištění, ta však nejsou nutně konečnou autoritou pro zpracování v SSSJ. Např. vedle základní podoby substantiva *hacker* vybrali autoři do SSSJ variantu *heker*, „ktorý v tom čase nebol druhý najfrekventovanejší, ale v jeho prospech hovoril rad faktorov: je graficky najjednoduchší, nepredstavuje hybrid, preukázal veľký derivačný potenciál [...]“ (s. 97). V některých případech Jarošová argumentuje pro zařazení konkrétní podoby do slovníku kodifikační kontinuitou, např. u substantiv s komponentem *-art* jsou do slovníku zařazeny kromě podob *popart*, *opart*, *bodyart* nebo *landart* i varianty psané se spojovníkem (ale ne varianty psané zvlášť jako dvě slova), protože tak je zachycují KSSJ a Pravidla slovenského pravopisu¹¹, přestože „sa s ohľadom na frekvenciu javí spojovníková podoba ako najslabší článok trojice variantov [...]“ (s. 94) Takový postup se může jevit jako nesoulad až rozpor s celkovým liberálním a empiricky založeným přístupem, který Jarošová evidentně zastává. Na druhou stranu ho lze kooperativně interpretovat jako soulad s proužívateľským postojem v tom smyslu, že uživatel je na něco zvyklý, a tak ho snad autoři SSSJ nechtějí až příliš překvapit, vyvést z míry.

¹⁰ *Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž* [online] (2022). Red. M. Sokolová – A. Jarošová. Cit. 16. 10. 2023. <<https://www.juls.savba.sk/ogs.html>>.

¹¹ *Pravidlá slovenského pravopisu* (2013). 4., nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda.

Kniha má dobrý potenciál být inspirativní a užitečná i v českém kontextu, a to nejen lexikografickém, ale vůbec lingvistickém. Slovenská jazyková situace je sice vůči naší v některých ohledech odlišná, rámuje ji jazykový zákon a z něj vyplývající specifikum kodifikačního prostředí (a také zčásti přetrvávající zátěž odporu vůči bohemismům), přesto vykazuje významné shody. Obě země mají stále užívané, ale už zastaralý slovník (KSSJ a SSČ¹²) a nový, dlouze vznikající slovník moderní, postavený na korpusové bázi. Jistě, SSSJ je svým založením větší, ale ASSČ¹³ se u něj v mnohém inspiroval. Česko už má léta svou Internetovou jazykovou příručku¹⁴ a podle toho, co Jarošová píše v závěru, OGS míří podobným směrem (v plánu jsou údajně paradigmatické tabulky přinejmenším pro substantiva). Nepreskriptivní, prouživatelský a empirický charakter poskytování informací a doporučení stran užívání jazyka myslím ÚJČ ve většině svého veřejného působení sdílí s duchem monografie Alexandry Jarošové.

Slovenská lingvistika má díky Juraji Dolníkovi explicitněji a důkladněji formulovanou teoretickou bázi lingvistiky orientované na uživatele. Jarošová je zjevně poměrně dobře obeznámená s českou literaturou od klasiků pražské školy přes Františka Daneše, Ivu Nebeskou aj. až třeba k ostravským Janě a Dianě Svobodovým na jedné straně nebo Václavu Cvrčkovi na straně druhé. Jen škoda, že nereflektuje Benešův Úvod do teorie jazykové správnosti,¹⁵ mohlo být obohacující vidět, jak by ho zvažila.

Několik míst, která u mě vzbuzují otázky, však rozhodně nepřeváží celkový pozitivní dojem z recenzované knihy. Je to sice objemem nevelký, ale soustředěný, smysluplně postavený a z mého pohledu důstojně a příjemně současný příspěvek k řešení otázek, s nimiž se slovenská i česká (nejen) institucionální lingvistika vyrovnává. Rád ji doporučuju k čtení přinejmenším dvěma skupinám českých čtenářů – zaprvé všem lexikografkám a lexikografům i odbornicím a odborníkům v oblasti jazykového poradenství (protože kniha je zaměřená na slovníky a další zdroje určené veřejnosti), zadruhé všem českým lingvistkám a lingvistům, které zajímá role uživatelů v lingvistice. Jen obligátní širší, poučené či zainteresované veřejnosti knihu doporučit nemůžu, protože přes všechnu teoreticky deklarovanou prouživatelskost je ve svém podání (zcela adekvátně) pořád „jen“ vědeckou monografií se všemi stylovými náležitostmi.

¹² *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2003). 3. vyd. (opr.). Praha: Academia.

¹³ *Akademický slovník současné češtiny* [online] (2017–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 16. 10. 2023. <<https://slovníkcestiny.cz>>.

¹⁴ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 16. 10. 2023. <<https://prirucka.ujc.cas.cz>>.

¹⁵ Beneš, M. (2019): *Úvod do teorie jazykové správnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Kniha A. Jarošové odkazuje na celkem dvanáct prací publikovaných v roce 2019 nebo později; podle uváděných dat citování online zdrojů se s rukopisem pracovalo ještě v srpnu 2022.

Lingvistovi se však čte dobře a přeju jí, ať ji lingvisté opravdu čtou.

Ondřej Dufek
oddělení jazykové kultury
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
dufek@ujc.cas.cz

**Mostýn, Martin – Pišl, Milan – Polášková, Eva (eds.) (2022):
*Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft.
Festschrift für Lenka Vaňková***

Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2022, 486 s.

Na sklonku roku 2022 vyšel u příležitosti významného jubilea prof. PhDr. Lenky Vaňkové, Dr., patřící k nejdůležitějším osobnostem české germanistiky, bezmála pětisetstránkový jubilejní sborník, jehož vznik iniciovali členové a členky Katedry germanistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity: *Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft. Festschrift für Lenka Vaňková*. 22 autorů a autorek prostřednictvím svých příspěvků poblahopřálo profesorce Lence Vaňkové k narozeninám a spolu s vydavatelem a dalšími kolegy jí tak poděkovali za inspiraci, odborné vedení, podporu a přátelství. A jedná se o blahopřání vsutku mezinárodní: vedle kolegů a kolegyně z České republiky jsou to renomovaní autoři a autorky z Německa, Polska, Kanady a Švédska.

V předmluvě vydavatelů, Martina Mostýna, Milana Pišla a Evy Poláškové, je představena nejen profesní dráha Lenky Vaňkové a její mimořádné zásluhy o rozvoj vědeckého výzkumu v oboru germanistiky, ale také její zapojení do organizační činnosti Ostravské univerzity a dalších institucí. Jako dlouholetá předsedkyně Svazu germanistů České republiky profesorka Vaňková nejen aktivně prosazovala zájmy germanistických pracovišť v České republice, ale také podporovala výuku němčiny na základních a středních školách. Českou germanistiku významným způsobem reprezentovala a nadále reprezentuje mimo jiné jako členka Mezinárodní vědecké rady Leibnizova ústavu pro německý jazyk v Mannheimu. Součástí úvodní části tohoto jubilejního sborníku je také seznam zveřejněných publikací jubilantky, který zahrnuje 18 monografií, na nichž se podílela jako autorka, spoluautorka nebo editorka, a více než 80 příspěvků v odborných časopisech, učebnicích a sbornících. Následuje bibliografie od roku 1995 do roku 2022, čítající úctyhodných 154 položek, a tabula gratulatoria se

jmény, troufám si říci, jen zlomku gratulantů. Knihu uzavírá seznam autorů a autorek s kontaktními adresami.

Ačkoli je dvacet příspěvků, tvořících odborné kapitoly, v této publikaci seřazeno abecedně podle jmen autorů a autorek, je patrných několik tematických oblastí, jejichž společným jmenovatelem je vědecká, publikační a didaktická činnost jubilatky. Příspěvky se z velké části dotýkají témat, kterým se prof. Vaňková věnovala, či stále věnuje: ať již to je zaměření na historické texty, např. z oblasti medicíny, zkoumání jazykových prostředků vyjadřujících emoce nebo analýza odborných textů.

Výzkumné zaměření prof. Vaňkové na historické texty, konkrétně na oblast lékařských textů středověku, připomíná příspěvek **Melitty Weiss Adamson** *Ibn Buṭlāns simulierte Fleischspeisen für Kranke, Mönche und Christen in der Fastenzeit, ihre frühmittelalterlichen Quellen und spätmittelalterliche Rezeption*. Autorka ve svém příspěvku zkoumá jednu z kapitol „Kunnāsh al-adīra wa-l-rubhān“ (Lékařské příručky pro potřeby mnichů a venkovanů), ve které je popisováno, jak jednoduše je možné z oblíbených masitých jídel vyrobit v období půstu, popř. při speciálních dietách, vegetariánské varianty, nazývané ‚muzawwar‘.

V rámci zkoumání medicínských textů navazuje na toto téma příspěvek *Die Apothekenordnung für Velké Meziříčí (Groß Meseritsch) von 1578 und die Umstände ihrer Entstehung*, ve kterém **Václav Bok** představuje Lékárenský řád pro Velké Meziříčí z roku 1578 a popisuje okolnosti vydání nejstaršího tištěného souboru pravidel pro lékárníky v zemi, obsahující povinnosti lékárníka a způsob kontroly jejich plnění, z něhož se dochoval pouze jeden výtisk, uložený v Saské státní a univerzitní knihovně v Drážďanech. **Claudia Wich-Reif** zkoumá textové struktury a struktury vět v odborných lékařských textech pro praktické lékaře a ve svém příspěvku *Text- und Satzstrukturen in medizinischen Fachtexten für Praktiker: Der mittelhochdeutsche ‚Bartholomäus‘* ukazuje, jak se odborné idiomy odrážejí v syntaktické stavbě textu.

Vlastimil Brom se pak ve svém příspěvku *Mittelhochdeutsche Wörter eingebettet. Überlegungen und ausgewählte Stichproben des Einsatzes von word embeddings zur Auswertung historischer Textquellen* zabývá jedním ze současných přístupů k analýze textových dat (především s ohledem na lexikální sémantiku, pragmatiku, diskurzivní lingvistiku ad.), tzv. ‚word embeddings‘, přičemž zvláštní pozornost věnuje použitelnosti této metody pro analýzu historických textů. Předmětem výzkumu, jehož výsledky představuje **Rainer Hünecke** ve své studii *Kohärenz(relationen) in Stadtbuchprotokollen des 15. und 16. Jahrhunderts aus Dresden*, jsou městské knižní záznamy z Drážďan z let 1404 až 1534 a jejich syntaktické vzory.

Ve svém příspěvku *„In ehrwürdigen Schauben und prächtigen Gewändern stolzieren manche herum...“*. *Die Mode im Olmütz des 16. und 17. Jahrhunderts unter linguistischem Aspekt* analyzuje **Libuše Spáčilová** jazykové prostředky, charakterizující módu 16. a 17. století v Olomouci, kdy v oblasti oblékání

dominovala italská a později francouzská móda, což vedlo k obohacování slovní zásoby o italské a francouzské výpůjčky popisující především barvy, látky a součásti každodenního mužského a ženského oděvu. Textům z přelomu 16. a 17. století, konkrétně zprávám o domnělých zázračných znameních, se ve své studii *Beschwörungen der Apokalypse. Ein linguistischer Blick auf Wunderzeichen im Frühdruck* věnuje také **Anja Voeste**. Další příspěvek představuje poezii 17. století, tentokrát ve Švédsku. V tomto období je ve Švédsku velmi rozšířené psaní poezie v různých jazycích. **Dessislava Stoeva-Holm** ve svém příspěvku *Deutsch – eine beliebte Sprachwahl. Schwedische Dichtkunst im Zeitalter des Barock* poukazuje na skutečnost, že i když básně publikované v německém jazyce mají švédskou předlohu a jsou napsány stejným básníkem, jsou spíše než překlady samostatnými uměleckými výtvoři.

Syntaktické stránce staré horní němčiny se věnuje **Hans Ulrich Schmid**. Prostřednictvím příspěvku s názvem *Syntaktische Variablen im Althochdeutschen. Einige grundsätzliche Überlegungen zur Syntax des Althochdeutschen* autor dokládá, jak může konkrétní srovnávací metoda pomoci odhalit syntaktické proměnné, existující ve staré horní němčině.

Na základě srovnání dvou historických dokumentů, které se v současnosti nacházejí v Berlíně a v Brně, popisuje **Lenka Vodrážková** ve své studii *Mährisch-Schlesien als Bestandteil der Nebenländer der Böhmischen Krone im ‚Register und kurzen Verzeichnis der Privilegien und Briefe des Königreichs Böhmen‘. Eine historiolinguistische Fallstudie* rejstřík jako významný historický dokument je zajímavý také z lingvistického hlediska. Studie se zabývá zejména těmi částmi rejstříku, které se týkají Moravského Slezska, konkrétně oblastí Opavska, Těšínska a Krnovska. **Rosemarie Lühr** pak ve svém příspěvku *Präpositionen im Gotischen. Ein Beitrag zur Konstruktionsgrammatik* prostřednictvím konkrétních příkladů poukazuje na možnost využití konstrukční gramatiky při zkoumání předložek v gótsčině.

Skutečnost, že mezi žáky a přáteli profesorky Vaňkové nejsou zdaleka jen lingvistky a lingvisté zkoumající historické texty, dokládají další autorky a autoři příspěvků, mezi které patří ostravská kolegyně **Iveta Zlá**. Zaměřila se na jazykovou adaptaci překladu románu Lene Mayer-Skumanz s názvem *Ein Löffel Honig* určeného dětskému čtenáři, a to s ohledem na téma textu, kterým jsou zásadní existenciální otázky a mezilidské vztahy, a možnosti jeho didaktického využití. Také **Eva Polášková** zkoumá dětské publikum, konkrétně komunikační strategie získávání a udržení pozornosti u sledování vzdělávacích pořadů pro děti *Fledermaus-WG*, *Futtermarathon* a *Betonschungel* a zaměřuje se především na způsoby prezentace a vysvětlování odborných výrazů. Zároveň se zabývá otázkou, zda je či není možné pozorovat kvalitativní rozdíly mezi vyjadřovacím stylem ve vzdělávacích pořadech pro děti a v tematicky srovnatelných populárně naučných pořadech pro dospělé.

Ines-A. Busch-Lauer prostřednictvím příspěvku *Digital – völlig normal?! – Fachsprachenvermittlung im digitalen Zeitalter* představuje zkušenosti získané

v digitálních učebnách na Univerzitě ve Zwickau v letech 2020 a 2021, kdy pandemie COVID-19 podnítila náhlou změnu v procesech výuky a učení. Na zkušenosti s pandemickou situací navazuje také další z příspěvků: *Zur Problematik der Illokution: Vorschlag einer Hilfskategorie der Illokutionsindikatoren*. **Michaela Voltrová** se v něm zamýšlí nad tím, jak digitalizace komunikačních kanálů a našich komunikačních návyků ovlivnily způsob, jakým lidé pracují a komunikují, a to i na školách a univerzitách, a zda je možné identifikovat určité rysy tzv. online komunikace, které by bylo možné označit za nové nebo specifické. **Jana Kusová** si ve svém příspěvku *Säule synchron und diachron. Ein Beitrag zur Semasiologie* klade za cíl hledat způsoby, které by pomohly využít stále se rozšiřující digitální zdroje pro sémaziologicky orientovaný výzkum, a tím získat více informací o změnách významu lexému. Pokouší se spojit tradiční výzkumné metody s metodami inovativními.

Prezentovaná témata také připomínají obsahové zaměření celé řady vědecko-výzkumných projektů a odborných konferencí, které profesorka Vaňková se svým týmem organizovala, a ke kterým patří také poslední mezinárodní konference *Form und Funktion*. Tu svým příspěvkem *Wie Funktionen ihre Formen finden (und umgekehrt)* připomíná **Ludwig M. Eichinger**. V rámci své projektové činnosti se Lenka Vaňková zabývala také problematikou emocionality v textech různého typu. Tuto oblast vědeckého zájmu reprezentuje příspěvek **Norberta Richarda Wolfa** *Pandemie der Gefühle. Emotionslinguistisches aus Marlene Streeruwitz' Covid-19-Roman*. Autor poukazuje na tzv. obecnou emocionalitu textu, která je vyjádřena celkovou atmosférou textu vytvářenou především syntaktickými prostředky.

V neposlední řadě v publikaci nalezneme příspěvky, zaměřené, ať již přímo, či nepřímo, na zmíněné jubileum Lenky Vaňkové, jako např. příspěvek s názvem *Ein Küsschen in Ehren... Eine deutsch-tschechische parömiologische Studie* autorů **Kateřiny Šichové** a **Martina Šemelíka**, ve které autoři na základě korpusové analýzy identifikují možné české ekvivalenty německého přísloví „*Ein Küsschen in Ehren (kann niemand verwehren)*“. Prostřednictvím příkladů z jazykových korpusů němčiny (DeReKo) a češtiny (ČNK) dokládají, že toto přísloví prošlo v průběhu svého vývoje významnou formální, sémantickou a pragmatickou změnou. Do mnohostranné a komplexní činnosti profesorky Lenky Vaňkové bezesporu poskytl vhled také příspěvek **Marceliny Kalasznik** a **Joanny Szczeń** *Celebrities der akademischen Welt – Digitale Vorstellungstexte der und über die Hochschullehrer. Ein Beitrag zur Textsortenlinguistik*, ve kterém autorky na příkladu webových stránek, prezentujících Prof. PhDr. Lenku Vaňkovou, Dr., v digitálním světě, představily typické znaky textových druhů, sloužících k sebe prezentaci.

Sborníky prací vydané u příležitosti životního jubilea bývají obsahově a tematicky velmi rozmanité. Není tomu jinak ani u této publikace, která nabízí inspirativní čtení z nejrůznějších oblastí německé filologie. Přesto, ohlédneme-li se za jmény autorů zmíněných příspěvků, spojují je s jubilantkou oblasti zájmů,

kolegiální vztahy, pracovní vazby, ale také přátelství a společné vzpomínky. A ze slov vydavatelů, kteří tento jubilejní sborník připravili, lze vyčíst, že je vyjádřením velkého obdivu, vděčnosti a hluboké náklonnosti.

*Gabriela Rykalová
oddělení germanistiky
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Slezská univerzita v Opavě
gabriela.rykalova@fpf.slu.cz*

**Michal Hořejší: Politika lesa.
Debata o Národním parku Šumava v letech 1991–2010.**

Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2022. 266 s.

Kniha představuje analýzu komunikace o Národním parku Šumava (dále NPŠ), která probíhala v letech 1991–2010 (rozmezí je dáno letopočtem vzniku NPŠ a funkčním obdobím jeho prvního ředitele, které skončilo v roce 2011), zabývá se i některými texty pozdějšími, např. projevem prezidenta Miloše Zemana z roku 2017. NPŠ je chráněné území, které vzbuzuje řadu témat a ostrých diskusí na úrovni regionálních a obecných politik, na nichž participují jak místní politici, tak nejvyšší představitelé státu, dále však i vědci, aktivisté a občané, v dané době rovněž budoucí prezidentský kandidát a pozdější prezident Miloš Zeman. Tyto diskuse, které měla možnost veřejnost sledovat prostřednictvím médií, poskytují materiál, jež autor zkoumá metodou kritické analýzy diskurzu tak, jak ji známe z prací Normana Fairclougha a Ruth Wodakové. Zaměřuje se na aspekt nedorozumění v dané komunikaci, jež probíhala mezi jednotlivými aktéry kauz v průběhu dvaceti let, popisuje vztah jazyka a moci, což představuje interpretační rámec daného tématu. Diskurz NPŠ je zkoumán na pozadí obecnějšího diskurzu o Šumavě, obrazu lesa jako přirozeného prostředí a obecných úvah o povaze přírody jakožto prvku s přirozenou ekologickou hodnotou. Ústředním motivem vlastního diskurzu o NPŠ je debata o spravování tohoto celku a kategorie přirozenosti, jež je „spouštěčem a hybatelem nejen vymezeného výseku diskurzu o NPŠ, ale také širší rozpravy o Šumavě v její historické perspektivě“ (s. 8). Zároveň jsou zjištění o tomto diskurzu interpretována „se zřetelem k polarizující populistické tendenci v (české) politice a společnosti“, „konkrétně k napětí mezi *elitami a lidem*, mezi *progresivním (experimentálním) a konzervativním (tradičním, přirozeným)*“ (s. 9).

Autor se opírá o analýzu 7 000 novinových článků, sledovány jsou strategie jednání, jazykové ztvárnění, způsoby mluvení a psaní o daném tématu. Zpracovat téma daného rozsahu ve složité síti vztahů jednotlivých aktérů a v dlouhodobém časovém horizontu dvaceti let znamenalo nejen pečlivou přípravu materiálu, ale

také volbu jednoznačného postupu a jednoznačné vymezení okruhů otázek. Autor se tedy zaměřil na moc uplatňovanou diskurzem, tzn. na významy a vztahy, které vyplývají z konstrukce diskurzu, a v provázanosti k tomuto kontextu na popis a interpretaci komunikace jednotlivých aktérů v rámci společenské a politické agendy daného tématu, což představuje vlastní kritickou část výzkumu.

Komplexnost uchopení materiálu, komunikace o NPŠ, spojení přítomnosti s minulostí u daného tématu a podrobná analýza komunikace jednotlivých aktérů v rámci širšího kontextu občanské a politické agendy přinesla zjištění, která vypovídají nejen o formulování tématu samotného v síti komunikace jednotlivých aktérů a médií, ale také zobrazují diskurz skupin jednotlivých aktérů, jejich komunikační snahy dosáhnout svého cíle, ev. „přeformátování veřejné debaty jako takové“ (s. 200).

Výsledky analýzy upozorňují na několik důležitých tendencí, jež se v debatě o NPŠ odehrály, z nichž zvláště významné jsou dvě. Jednak je to „delegitimizace vědy prostřednictvím jejího předefinování směrem k ideologii a politické pozici“ (s. 197), což umožňuje aktérům komunikovat neověřená tvrzení, pracovat s informacemi nezávisle na jejich verifikovatelnosti, jednak je to „důsledné budování představy ohrožení *člověka*“ (s. 199). Na jedné straně schématu jsou občané/člověk, na straně druhé „ideologicky motivované elity reprezentované též aktivisty“ (s. 197). Tohoto schématu v dané situaci využívá Miloš Zeman, jenž se identifikuje s lidmi a vyzdvihuje tradici, jako strany konfliktu, základního motivu svého politického vystupování, staví aktivismus a člověka/lid. Autor podrobně popisuje strategie takového jednání, motivy, ale i absenci některých motivů daného tématu v komunikaci Miloše Zemana (např. absenci motivu poválečného odsunu), narativy, jež konstruují konflikt, podporují vědomí svázanosti lokálních rezidentů s daným prostorem a legitimizují jejich pocit oprávněnosti o něm rozhodovat. Byla to také potřeba „uhájit instituci národního parku coby záruku ochrany přírodních procesů“, „udržení expertního vědění“ ze strany ekologických aktivistů a iniciativy občanů oproti tendencím masivní privatizace a exploatace území, turismu ze strany managementu a některých politických a podnikatelských subjektů.

Z hlediska prospektivní kritiky (jedné z tří fází kritické analýzy diskurzu, která usiluje o zkvalitnění komunikace a její demokratizaci) autor volí „soupis doporučení usilujících o zlepšení komunikace“ (s. 200). Ukazuje tak, jak je s odstupem, z pohledu vzdálenější perspektivy, možné jednotlivé strategie posuzovat, jak paralelní postupy v komunikaci, v níž je patrná manipulace, populismus a zapojení sentimentu, nacházíme v obdobných debatách i v roce 2022, přestože v době komunikace o NPŠ nepřinesly vhodný konsensus. NPŠ se přesto jistých kompromisů a dohody dočkal. V červnu 2019 byla sjednána dohoda spočívající v ústupcích „na obou stranách“ (s. 202). Podle autora však nejde o projev smíření, ale „trvání struktur, jež byly diskurzivně ustaveny již v minulosti“ (s. 202) a jež způsobily, že „nejlepší možná dohoda o budoucí zonaci NPŠ neumožňuje ani adekvátní ochranu, ani vhodný, tj. udržitelný rozvoj lokálních

sídel“ (s. 203). To je otázka dopadu komunikace, ev. diskurzu, jakéhokoliv tématu – jak se o věcech mluví, ovlivňuje to, jak „tyto věci vypadají a do jakých vstupují vztahů“ (s. 203). Význam této práce, *Politika lesa*, spočívá především v tom, že na konkrétním příkladu jedné kauzy a jedné diskuse kolem ní je předvedeno, jak diskurz působí na reprezentaci a realizaci nějakého aspektu světa.

Kniha je upravenou verzí dizertační práce autora. Je opatřena obrazovým materiálem, přehlednými tabulkami, přílohami a rejstříkem.

Soňa Schneiderová
Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě
sona.schneiderova@fpf.slu.cz

Saša Marjanović – Nikola Radosavljević: Srpski glagoli.

Bělehrad: Klett, 2019, 355 str.

V letech 2018–2019 vznikl v rámci projektů *Jazyky a kultury v čase a prostoru*¹ a *Srbský jazyk a jeho zdroje*² konjugační slovník Srpski glagoli (Srbská slovesa). Vzniku slovníku též předcházela bilaterální francouzsko-srbský projekt v rámci programu *Pavle Savić*³. Slovník je primárně určen uživatelům, kteří se učí srbštinu jako cizí nebo druhý jazyk, resp. jazyk zděděný. Adresáty jsou jak profesionálové – učitelé a lektori, tak i neprofesionálové, kteří potřebují poradit s výběrem správného tvaru slovesa. Jelikož je slovník čistě morfologický, nenajde v něm uživatel informace o významu, použití sloves nebo slovesných tvarů, nejsou zde ani příklady užití sloves ve větách.

Časování sloves je při studiu cizích jazyků jednou z nejtěžších mluvnických kategorií a pro srbštinu to platí v plné míře. Kapitola *Úvod* obsahuje detailní informace o výše zmíněných projektech, které ke vzniku slovníku vedly, uvádí se cílová skupina uživatelů slovníku a na závěr je vyjádřeno poděkování četným recenzentům a kolegům.

Po úvodu následuje stručný a velice srozumitelný *Návod k použití slovníku*, v němž se uvádí, jak se má postupovat, pokud chceme vyčasovat nějaké srbské sloveso – v abecedně seřazeném seznamu najdeme infinitiv, u nějž je umístěné číslo odkazující na vzor časování, který najdeme v druhé části slovníku. Návod je

¹ Jazyky a kultury časem a prostorem, srb. - Језици и културе у времену и простору, ev. č. 178002.

² Srbský jazyk a jeho zdroje, srb. – Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене, ev.č. 178006.

³ Srov. <http://www.balkaninstitut.com/eng/international-project/72/2014/06/20/pavle-savic---partnership-hubert-curien.html>.

k dispozici ve čtrnácti jazycích: anglickém, německém, čínském, francouzském, španělském, portugalském, arabském, ruském, japonském, tureckém, perském, svahilském, albánském, maďarském; takto široký repertoár jazyků, v nichž je text napsaný, podstatně rozšiřuje okruh uživatelů, slovník tak bude dostupný v mezinárodním měřítku, což bezprostředně přispívá k šíření srbského jazyka ve světě.

Slovník přináší 16 000 srbských sloves, výběr sloves je dostatečně obsáhlý, aby uspokojil potřeby co největšího počtu uživatelů. Při výběru hesel se autoři řídili frekvencí sloves, která používají rodilí mluvčí v Srbsku, Bosně a Hercegovině, Černé Hoře a v Chorvatsku. Zařazena byla kromě neutrálních sloves i slovesa používaná v knižním stylu, slovesa hovorová, slangová a odborná. Jako hlavní výhodu slovníku autoři zdůrazňují jeho jednoduchost a skutečnost, že zachycuje veškeré vzory časování. Ve slovníku najdeme veškeré slovesné tvary zařazených sloves; slovník však neobsahuje informace o využití sloves v kontextu, v tomto ohledu spíš odkáže čtenáře na další zdroje.

V podrobném vícejazyčném návodu autoři probírají postup, kde a jak se dá hledat určitý slovesný tvar, vysvětlují, že každé sloveso se časuje dle vzoru, který pak najdeme v hlavní části slovníku. Kromě předmluvy a návodu k použití se slovník skládá ze tří rozsáhlých částí a menšího appendixu, každá část je velmi podrobná, detailně zpracovaná. Na konci slovníku najdeme dvoustránkový *Appendix* se seznamem časování a třístránkový *Seznam literatury*.

První část je teoretická. Nese název *Klíč k pochopení srbské deklinace* a tvoří ji celkem 54 stran. Tato část je dvojjazyčná, je napsána v srbstině a v angličtině. Najdeme zde stručný výklad o slovese v srbském jazyce z hlediska morfologie, jsou zde popsány kategorie osoby, čísla, rodu, času, způsobu, vidu, slovesného rodu, pomocných sloves; je tu vysvětleno, jak se tvoří různé slovesné formy. Nejrozsáhlejší je popis přítomného času, právě na tomto místě se ukazuje, jak se slovesa třídila do konjugačních vzorů, která slovesa spadají do skupiny nepravidelných sloves a které vzory časování jsou frekventovanější a proč. Tvary přítomného času se uvádí v kladné, záporné a tázací formě, stejně tak i ostatní časy: perfektum, pluskvamperfektum, aorist, imperfektum, budoucí čas I a budoucí čas II – všude najdeme pozitivní, negativní a interogativní formy. Na konci první části jsou uvedeny tabulky forem pasiva ve všech časech a také v imperativu a kondicionálu.

Druhá část se jmenuje *Vzory časování*, je to praktická a ta nejzajímavější, resp. nejdůležitější část slovníku, která obsahuje vzory časování sloves na 120 stranách. Je zde uvedeno celkem 121 vzorů, každý vzor je umístěn samostatně na jedné stránce. Na příkladu slovesa *raditi* (*dělat*) na obr. 1 (viz níže) je vidět, že konjugační vzor se podává v přehledné tabulce, názvy časů a slovesných tvarů jsou k dispozici také v angličtině. Zdůrazněme ještě jednou, že tato část slovníku je nejobsáhlejší a zároveň nejužitečnější pro všechny možné kategorie uživatelů, od studentů až po učitele a lektory. Jak píše autoři v Předmluvě, „tento slovník lze

Na konci bibliografického seznamu nechybí odkazy na jazykové korpusy – srbský, chorvatský a slovinský.

Slovník *Srpski glagoli* si bezesporu získá oblibu u širšího okruhu uživatelů, především mezi odborníky, kteří se zabývají morfologií, překlady, mezi učiteli a lektory srbštiny jako cizího jazyka, poslouží dále studentům slavistiky jednoduchým jazykem podání teoretického materiálu s přehledem nezbytné terminologie a také všem, kteří si váží jazykové kultury.

Marija Simeunović Skvorcova
Katedra jihoslovanských a balkanistických studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
maskvo@gmail.com

Tomáš Káňa: Česká deminutiva: korpusová studie.

Studie z korpusové lingvistiky 28. Brno: Masarykova univerzita
ve spolupráci s NLN, 2022, 404 s.¹

Tomáš Káňa v obsáhlé knižní studii z roku 2022 zúročil výsledky svého mnohaletého zájmu o lexikum češtiny – ale nejen o něj: jako germanista užitekává i vhlad do jazykové matérie a obecněji do onomaziologických strategií němčiny (a angličtiny), nevyhýbá se ani poukazům k dalším, zejména slovanským jazykům. Autor ovšem těží i z dobré znalosti nástrojů paralelního česko-německého korpusu, na jehož vzniku se podílel. Podtitul publikace nenaznačuje, že jde do jisté míry i o studii komparativní s translatickým přesahem. Tematicí českých deminutiv v názvu samém Káňa osvětluje zvolený postup: cizojazyčné prostředky mu tvoří pozadí pro plastické uchopení materiálu českého.

V úvodních pasážích se autor vypořádává s termínem **deminutivum**; volí jeho širší (až širokou), ne jedinou možnou interpretaci, což není nijak ke škodě. Odlišuje přitom **deminutivum** a **deminutivní vyjádření** (tj. **analytické deminutivum** – *malé město, kleine Stadt, little/small town*). Svůj přístup přitom cíleně srovnává s existujícími pojetími odlišnými, analýza literatury k tématu nechybí. Kriticky zvažuje možnou strukturu deminutiv – analytickou (*malý chlapec, trochu kašlal*), syntaktickou, spočívající v kompozitu (*málomluvný*), v derivátu (*byteček, poplakat, Hänschen* ← *Hans*), v reduplikaci (*hačáčá, goody-goody, Dáda* ← *Dana*), v reduplikaci se sufixem (*čičinka*), ve zkratce/krácení (*Běta* ← *Alžběta, medina* ← *medicína* ‚lékařská fakulta‘), ve zkratce se sufixem (*pajdáček* ‚pedagogická fakulta‘, *Psycherl*), ve výpůjčce (*darling, Honza* – do

¹ Tato recenze vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

č. z něm.), *Pepe* – do něm. z it.), strukturu analyticko-syntetickou (*malý byteček*) a inherentní (*potok* ← *řeka*, *hill* ← *mountain*). Deminutiva tvoří především konkréta, a to názvy osob včetně vlastních jmen, názvy zvířat a věcí, méně abstrakta – jež ovšem v češtině vynikají silnou expresivitou (*pošušňáníčko*, *počteníčko*).

Naznačený přístup autorovi umožňuje zachytit souběžné, jen zdánlivě vždy protisměrné postupy augmentační, resp. pejorační (*dědek*, *tetka*, *blbeček*, *pitomeček*), ironické užití (*politický vesmírek*, *blahobytičko*), zohlednit možný původ deminutiv ve jménech domácích či v přejímkách, ale především celkově postihnout škálu nástrojů a efektů od (formální) deminuce (*kolík*) přes projekci emočního zaujetí do pojmenovacích prostředků nejrůznějším ozvláštňováním formy, zejména fonologicky a fonotakticky nápadným – autor hovoří o fonopragmatickém momentu (*šupity dupity*) po sémantickou (inherentní) deminuci, melioraci či eufemizaci a zase zpět k lexikalizaci resémantizovaných jednotek, spojenému s jejich neutralizací (*kostka*). Logickým důsledkem takto širokého přístupu je rozšíření kategorie deminutiv na další slovní druhy s formálními či sémantickými rysy miniaturizace (*kapička*, *trošičku*), juniorizace (*Jiřík*, *Jirka* ‚syn‘ vs. *Jiří* ‚otec‘) nebo emocionalizace (*miliardička*, *každíčkový*, *ahojky*).

Zvolený přístup má rovněž další dopady se společným jmenovatelem: je uživatelsky vstřícný. Projevuje se to kupříkladu tím, že autor třídí jazykový materiál podle zakončení (nebo jiných nápadných charakteristik), přičemž v pozadí (nikoli ignorována) zůstává minuciózní morfematická analýza, resp. důsledné lpění na kategoriální příslušnosti fundujících prostředků, na povaze a hranici odvozovacích základů a na struktuře slovtvorných formantů. Jinak řečeno: tematické členění je bohaté, přesto přehledné, přičemž autor jej nezakládá na stratifikaci podle slovtvorných kategorií a slovtvorných typů.

Jak konstatováno, autor pracuje s komplexními, „dlouhými“ formanty (jež označuje – včetně morfémů koncovkových – jednoduše jako sufix). Základní členění je slovnědruhové, u substantiv dále rodové. Kapitoly pak mají vertikální strukturu např.: *Zakončení na -ek* | *Sufix -ek* | *Deminutiva na -ek* | *Základy končící na -or* → *-orek/-ůrek*.; *Zakončení na -ka* | *Sufix -ka* | *Deminutiva s -ka* | *Základy končící na -ost* → *ůstka*. Po takovém výčtu následují obvykle podkapitoly věnované pravým deminutivům (*botička* ← *bota*), kvazidemnutivům (*botička* ‚blokovací zařízení‘), nedeminutivním modifikacím (*pondělek*, *zrzek*), nedeminutivům s týmž zakončením (*skalnička*), popř. nejasným derivátům končícím na příslušný sufix, eventuálně je samostatně komentována konkurence sufixů. Obdobně, byť v jednodušším členění, u adjektiv předkládá Káňa soupis sufixů typu *-oulinký/-ulinký*, cirkumfixů jako *při--lý* (*příplešlý*), u adverbii *-ininko/u*, *ilinko/u*, *oulinko*. Pro verba zvažuje možný deminutivní efekt předpony *po-* (*poposkočit*) a řady sufixů typu *-inkat* (*spinkat*). U zájmen figurují typy na *-ínek* (*mojínek*), *-inko* (*všecinko*), *-inký* (*každinký*), u číslovek *-čička* (*dvojčička*, *stovčička*), *-uška* (*jednuška*), u citoslovcí sufixy s *-íčk-*, *ušky*, *-ík*, *-ky* (*božíčku*,

papušky, čusík, mňamky) apod. Za každou kapitolou následují frekvenční údaje, analyzována je sémantika, podává se soupis korpusově nedoložených, v literatuře ale zmiňovaných prostředků (např. *-ouško*, typ *jablouško*).

Pojednání o významové stránce je zásadní pro členění derivátů adjektivních a adverbialních; kritérii jsou např. rozměr (*mrňavoučký, kratičce*), stáří (*staříčkový, mladince*), barva (*bled'ounký, růžovoučce*), zvuk (*tichounký, potichoučku*), rychlost (*pomalinký, pomalounku*), vzdálenost (*blizoučký, blizounko*), teplota (*vlažňoučký, teploučce*), taktilní vjem (*jemňounký, hebounce*), chuťový vjem (*křupavoučký, slad'ounce*) apod. Autor komentuje i zastoupení deminutivních forem mezi částicemi, kam se prostředky dostávají transpozicí adverbii (*klid'ánko, zrovinka, trošinku* ap.).

Je zřejmé, že v tak textově i materiálově rozsáhlém díle čtenář nachází úseky, pro něž by volil jiný přístup, jiný výklad, nebo alespoň důsledněji varoval, že předložená perspektiva není jediná možná. Není smyslem této recenze na takové detaily upozorňovat. Obrátím-li tedy zmíněnou poznámku v dobré, bohatý, pestře komentovaný materiál nabízí vstřícnému čtenáři příležitost k rozvinutí vlastních úvah o předmětu zájmu.

Tím směřuji k potenciálu pojednávané studie, jež si sama nekladla za cíl odkrývat sociolingvistické, psycholingvistické, kognitivnělingvistické, kulturologické, ale řekněme ani etologické souvislosti užívání deminutiv v širokém smyslu. Některé konsekvence (kupříkladu stylistické / pragmlingvistické) autor průběžně i v závěru zmiňuje: obecně soudí, že deminutiva nejsou primárně prvkem hovorovým či substandardním, ale představují svou pragmatickou hodnotou element vyskytující se zejména v mluveném jazyce – přičemž ale německé regionální varianty (vedle celoněmeckých) zabarvují text silně hovorově. Pro podobná další pozorování monografie shromáždila cenný materiál, ověřila metodologii jeho zpracování a nabídla interpretaci dat.

Lze předpokládat, že případná následující vydání zahrnou i nezmiňovanou novější literaturu k tématu, a bude-li aktualizován i *Slovník afixů užívaných v češtině* či dočkají-li se reedice gramatiky vydávané Ústavem pro jazyk český, využijí cenných postřehů Tomáše Káni.

Je namístě ocenit vznik další korpusově podložené empirické studie jazykových prostředků češtiny na pozadí jazyků blízkých kultur.

Miloslav Vondráček
oddělení gramatiky a současné lexikologie a lexikografie
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
vondracek@uj.cas.cz

Zpráva z vědeckého setkání *Etymologický slovník jazyka staroslověnského očima autorů a uživatelů*¹

Při příležitosti dokončení *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* (ESJS) a 70. výročí založení etymologického oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR se 18. května 2023 uskutečnilo v Brně v prostorách Ústavu analytické chemie AV ČR vědecké zasedání u kulatého stolu s názvem *Etymologický slovník jazyka staroslověnského očima autorů a uživatelů*. Akce se konala pod záštitou České společnosti pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, z. s. (ČSSBBS), a Etymologické komise při Mezinárodním komitétu slavistů.

ESJS je jediný dokončený etymologický slovník staroslověštiny, který v 2 483 heslových statích vykládá původ všech slov tohoto nejstaršího doloženého slovanského jazyka. Vycházel v letech 1989–2022 nejprve v Praze v nakladatelství Academia, později v Brně v nakladatelství Tribun EU. Tvoří jej celkem 21 sešitů vycházejících s periodicitou jeden až dva roky. Devatenáct sešitů obsahuje heslové stati a pomocný aparát, poslední dva přinášejí rejstříky slov ze všech ve slovníku citovaných jazyků. ESJS je v rámci slovanské etymologie unikátním a velmi respektovaným dílem, které se stalo standardní referenční prací v tomto oboru i příbuzných disciplínách historické jazykovědy. Smyslem akce bylo bilanční ohlédnutí za vykonanou prací, ale i naznačení nových možností výzkumu některých etymologických témat spjatých se staroslověštinou a dalšími slovanskými jazyky.

Na úvod setkání přivítala více než čtyři desítky účastníků vedoucí etymologického oddělení PhDr. Helena Karlíková, CSc. Ředitel Ústavu pro jazyk český AV ČR, PhDr. Martin Prošek, Ph.D., ocenil dokončení ESJS jako největšího projektu brněnské etymologické školy a významného počínu v mezinárodním měřítku. Ředitel Slovanského ústavu AV ČR, Mgr. Václav Čermák, Ph.D., v historickém přehledu shrnul a vyzdvihl dlouholetou spolupráci paleoslovenistických pracovišť Slovanského ústavu a Ústavu pro jazyk český, jejímiž hlavními plody jsou právě ESJS a jeho materiálové východisko, výkladový *Slovník jazyka staroslověnského* (SJS), napsaný v průběhu druhé poloviny 20. století ve Slovanském ústavu. Předseda ČSSBBS, doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc., zasadil práci na ESJS do širšího kontextu dlouhé tradice slavistického bádání v Brně.

¹ Text vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

S odbornými referáty poté vystoupilo jedenáct účastníků, z toho pět „domácích“, tj. členů autorského týmu ESJS, a šest hostů z širší rodiny paleoslovenistů a historických lingvistů, v jejichž vědeckém zaměření hraje ESJS významnější roli.

V prvním příspěvku s názvem „Etymologické oddělení sedmdesátileté“ se **Helena Karlíková** věnovala institucionálnímu pozadí tvorby ESJS. Shrnula historii a současnost etymologického oddělení, konkrétně v čase proměnlivou příslušnost tohoto pracoviště, založeného v 50. letech Václavem Machkem, k různým akademickým ústavům, vývoj jeho personálního složení, vědeckou tvorbu a konferenční činnost.

Ilona Janyšková, v letech 2004–2022 hlavní redaktorka ESJS, se ve svém vystoupení nazvaném „Cesta *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* od *a* k *žbzlb*“ ohlédla za vývojem prací na slovníku (od excerpčních prací přes roztřídění materiálu do hesláře až k tvorbě hesel) a jeho personálním zabezpečením, připomněla koncepci a metodologii slovníku a na základě analýzy dosavadní recepce ESJS v množství recenzí jednotlivých sešitů vytkla silné a nezatajila slabé stránky tohoto dlouhodobého projektu.

Harald Bichlmeier (Jena) v referátu „Srovnání *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* a *Etymologického slovníku starohornoněmčiny*“ porovnal ESJS s časově zhruba paralelním projektem dosud nedokončeného etymologického slovníku staré horní němčiny (*Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen* = EWA, 1–8–, 1988–2023–): ukázal na rozdíly mezi oběma slovníky, co se týče prezentace materiálu (stupeň hnízdování), stavby hesla (míra informací o doložení slova) i pomocného aparátu (rozsah užívané literatury), zabýval se pak i rozdíly v poměru domácí a přejaté slovní zásoby mezi staroslověnštinou a starou horní němčinou a na závěr načrtl možné scénáře dokončení EWA.

Jiří Rejzek (Praha) se v příspěvku „Přínos *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* české etymologii“ zaměřil na hesla, která obsahují i český materiál. Takových je ve slovníku asi polovina. Přednášející na příkladech demonstroval, že tato hesla ESJS obsahují často etymologické výklady, které ve starších etymologických slovnících češtiny (Machek, Holub – Kopečný) nejsou, popřípadě přinášejí různá upřesnění (korektnější formální rekonstrukce, preciznější rozbor sémantického vývoje, dosud nezohledněný český nářeční materiál apod.). ESJS je tak významným zdrojem poučení o původu českých slov.

Tématem genetických shod mezi češtinou a staroslověnštinou se zabýval i **Václav Blažek** (Brno), ale zkoumal je z pohledu glottochronologie a lexikostatistiky („Staroslověnština a čeština – exkluzivní vztah z pohledu lexikostatistiky“). Zjistil, že mezi slovanskými jazyky vykazuje nejsilnější genetickou shodu v základní stočlenné slovní zásobě právě dvojice staroslověnština – čeština, a to rovných 96 procent. Lexikostatistika podle něj může přispět i k detekci bohemismů ve staroslověnštině: v případě exkluzivní shody v určitých slovech mezi češtinou a staroslověnštinou by se mohlo ve

staroslověštině jednat o bohemismy. Vystupující předběžně nabídl k úvaze pět takových lexikálních jednotek.

Štefan Pilát (Praha) tematizoval „Přínos *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* pro zpřesnění sémantiky hesel *Slovníku jazyka staroslověnského*“. Je známo, že slavisticko-komparatistický pohled na staroslověštinou slovní zásobu, praktikovaný v rámci etymologické analýzy v ESJS, přinesl v řadě případů korekci popisu významové stránky lexikální jednotky přítomného v odpovídajících heslech SJS vydaných dříve. Přednášející k tomu uvedl příklady z různých sémantických okruhů.

František Čajka (Praha) se v referátu „Materiálová doplnění *Slovníku jazyka staroslověnského* v *Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*“ vrátil ke skutečnosti, že blízká spolupráce mezi autory SJS a ESJS vedla i k tomu, že autoři etymologického slovníku mohli ve svých heslech průběžně využívat interní materiál Slovanského ústavu (a to ještě předtím, než byl zčásti zpracován v dodatcích k SJS, jež tvoří jako sešity 53–60 pátý svazek tohoto slovníku, vydávaný v letech 2010–2016). Tento materiál se v ESJS různým způsobem vyskytuje v 60 heslech: někdy se jedná přímo o heslové slovo (9 případů), většinou o různé dílčí doplňky uvnitř hesel (přidání výskytu v památkách, změna či specifikace významu, doplnění derivátů či kompozit).

„Slovní zásoba církevněslovanských památek českého původu v *Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*“ byla předmětem zájmu **Miroslava Vepřka** (Olomouc), který sondážně – na úseku heslových statí v ESJS začínajících písmeny C, D, M, N, R, Š, V – ukázal, do jaké míry a jak se zde pracuje s materiálem doloženým v české církevní slovanštině. Jedná se přímo o heslová slova nebo jejich deriváty, o specifikaci heslového slova nebo jeho derivátu po stránce formální (varianty) nebo významové a o různé další specifické případy.

Bohumil Vykypěl přednesl příspěvek připravený společně s **Tat'ánou Vykypělovou** na téma „*Etymologický slovník jazyka staroslověnského* a expanze církevní slovanštiny“. Hesla ESJS obsahují i oddíl s názvem expanze, v němž se upozorňuje na možný vliv staroslověštiny / církevní slovanštiny na další jazyky, tedy na přejetí příslušného slova jinam. Autoři nejprve shrnuli výsledky dvou monografií o možných vlivech staroslověštiny a církevní slovanštiny na češtinu, které v letech 2021 a 2022 vydala část týmu ESJS (*Staroslověnské dědictví ve staré češtině, Církevněslovanské dědictví ve staré, střední a nové češtině*), a pak načrtli problematiku možného nového výzkumu, který by se týkal církevněslovanského vlivu na slovenštinu.

Vít Boček pojednal v referátu nazvaném „*Etymologický slovník jazyka staroslověnského* a typologie etymologických slovníků“ o koncepci Yakova Malkiela, která sleduje osm aspektů, které je možno na etymologických slovnících pozorovat a posuzovat, a právě jejím prizmatem analyzoval ESJS. Koncepce je vhodná k detekci silných i slabých stránek konkrétních

etymologických slovníků, což může přispět k soustředěnější rozvaze o případné revizi slovníků při jejich dalších vydáních.

„Může být fonologie prospěšná etymologii?“ Na tuto otázku odpověděl kladně **Aleš Bičan**, který představil postup, jak lze s pomocí synchronního popisu fonologické cizosti slova podpořit výklad o přejetí slova: liší-li se korpus přejatých a korpus domácích slov fonologicky (a to jak na úrovni jednotlivých fonémů, tak na úrovni tzv. bifonů, tedy posloupností dvou fonémů za sebou), lze zjištěnou míru rozdílnosti pravděpodobnostně aplikovat i na korpus slov, o jejichž cizím nebo domácím původu zatím tradiční etymologická analýza nerozhodla. Přednášející to ukázal jednak na vzorku z češtiny, jednak na staroslověnských datech čerpaných z ESJS.

Závěrem je možno shrnout, že přednesené příspěvky spadaly do tří tematických oblastí. První okruh, v jehož rámci byl ESJS analyzován z různých úhlů pohledu sám o sobě, bychom mohli označit jako „tradice“. Do druhého okruhu spadala vystoupení zabývající se „interakcí“ ESJS s jinými slovníkovými projekty: centrálně se SJS, periferně s EWA. Poslední okruh pak zahrnoval „inspirace“, tj. pokusy buď o rozvedení dílčích témat nastolených v ESJS na novém materiálu, nebo o využití dat z ESJS v nových pohledech na staroslověnský materiál. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* je z hlediska zpracování uzavřeným dílem (byť nelze vyloučit vznik revidovaného vydání), ale otevírá nové možnosti pro paleoslovenistický a širěji historickoslavistický výzkum.

Vít Boček
etymologické oddělení
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
vbocek@ujc.cas.cz

Zpráva z workshopu „Medieval Explorations“ (University of St Andrews) a konference „Medieval Studies in the Digital World“ (University of Bergen)

V nedávné době se konaly dvě významné události v oblasti středověkých studií: workshop „Medieval Explorations“ na Univerzitě v St. Andrews (23.–25. května 2023) a konference „Medieval Studies in the Digital World“ (19.–23. června 2023) na Univerzitě v Bergenu. Tyto akce nabídly prostor pro setkání medievistů, kteří sdíleli své znalosti, přednesli své výzkumné příspěvky a prozkoumali možnosti digitálního světa při práci se středověkými texty. Těchto

setkání se účastnili i medievisté z Filozofické fakulty a Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Na workshopu „Medieval Explorations“ (23.–25. 5. 2023), který byl financován v rámci strategické spolupráce Univerzity Karlovy a Univerzity v St. Andrews, proběhlo celkem pět samostatných sekcí: 1. tvorba vernakulárních dějin, 2. tvorba vizuálních dějin, 3. využití historie v literárním výzkumu, 4. fragmenty rukopisů a dokumentární souvislosti a 5. vizuální ztvárnění historických míst. Součástí programu byla i komentovaná prohlídka St. Andrews s Bess Rhodes, historičkou zaměřující se na dějiny St. Andrews, během které bylo možné navštívit místní katedrálu či místo upálení českého husity Pavla Kravaře. Svůj výzkum zaměřený na období středověku poté představili i latináři, bohemisté, anglisté, literární historici a lingvisté z FF UK a FHS UK. Tato interdisciplinární dynamika dala inspiraci novým přístupům a zároveň umožnila produktivní diskusi. Navázání na tuto úspěšnou událost by mohlo podnítit další růst a posílení spolupráce, jež by byla pro obě strany obohacující.

Konference „Medieval Studies in the Digital World“ (19.–23. 6. 2023) v Bergenu se plně věnovala oblasti digital humanities. Jejím hlavním cílem bylo uplatnění nových nástrojů a metod z tohoto oboru při detailní interpretaci a rozboru středověkých textů.

Jedním z klíčových bodů programu bylo představení různých přístupů k tvorbě digitálních katalogů. Ciaran McDonough z Islandské univerzity například představila práci na databázi, která katalogizuje vědecké překlady středověkých irských a islandských textů publikovaných v 19. století.

Na konferenci se také diskutovalo o databázích a problematice s nimi spojené. Synnøve Midtbø Myking z Univerzity v Bergenu upozornila na výzvy, kterým čelí Norský národní archiv v Oslu. Archiv uchovává tisíce fragmentů z latinských textů a staroseverských rukopisů, ale zatím pro ně neexistuje žádná ucelená databáze, jež by byla přístupná uživatelům.

Významnou součástí konference byly také prezentace vědeckých digitálních edic. Omar Khalaf z Padovské univerzity představil digitálně zpracovanou edici rukopisu uloženého v Národní knihovně v Neapoli pod signaturou XIII B 29. K digitalizaci byla využita technologie Edition Visualization Technology (<http://evt.labcd.unipi.it/>).

Čeští kolegové představili témata historická (Jindřich Marek) či archeologická (Martin Janovský), ale i lingvistická. V rámci konference se hovořilo o korpusu staroseverštiny ONCO a problémech s normalizací přepisu staroseverských textů (Ondřej Fúsik, Světlana Müllerová), databázi MECZ, jež uvádí středověké české texty v překladu do angličtiny (Jan Čermák, Lucie Doležalová, Ondřej Tichý, viz <https://mecz.kreas.ff.cuni.cz/>), projektu Lipnická bible (Karel Pacovský, Kateřina Voleková, Lucie Doležalová, Martin Roček, viz <https://lipnicebible.ff.cuni.cz/>), databázi Diabible (Kateřina Voleková, Anna Michalcová, viz <http://diabible.ujc.cas.cz/>) či online přístupném Bosworthově-Tollerově anglosaském slovníku (Ondřej Tichý, viz <https://bosworthtoller.com/>).

Součástí konference byly tři workshopy: první workshop představil přípravu digitálních edic a postup při tagování lingvistických metadat (Martin Roček, Karel Pacovský, Ondřej Fúsik, Pavel Tříška), druhý workshop pojednával o sémantickém porovnávání textů na základě strojového učení (Martin Roček) a třetí workshop ukázal praktickou stránku katalogizace středověkých rukopisných zlomků (Alexandros Tsakos, Marianne Paasche).

Tato inspirativní událost byla významným krokem k propojení tradičního středověkého výzkumu s digitálními technologiemi a závěry a poznatky z konference poslouží jako základ pro další rozvoj spolupráce mezi vědci a výzkumnými institucemi. Konání konference umožnily Fondy EHP (identifikační číslo EHP-BFNU-OVNKM-4-095-2022) a Norska.

*Anna Michalcová
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
a.michalцова@ujc.cas.cz*

Letní škola slovanských studií v Praze

V letošním roce se na půdě Filozofické fakulty uskutečnil již 66. ročník Letní školy slovanských studií (LŠSS)¹. V současné době by již bylo přesnější její název upravit na Letní školu bohemistických studií, neboť výukově LŠSS cílí pouze na složku bohemistickou, nikoliv široce slovanskou, přesto je název zachován v původním znění, aby reflektoval prvotní široce slovanskou koncepci, v níž se tradice setkává s inovací a vášně pro jazyky a kulturu spojuje nadšené studenty a badatele z celého světa. Tvrzení, že se na Letní škole setkávají lidé z celého světa, není nadsazené, na letošní ročník se sjelo celkem 137 účastníků z 39 zemí světa, souhrnně řečeno od Albánie po Vietnam. Zastoupeny byly samozřejmě země evropské, ale také např. Bolívie, Čína, Egypt, Indie, Izrael, Japonsko, Mexiko, Taiwan či Venezuela.

V současné době jsou letní školy různého typu velmi populární, protože umožňují nejen intenzivní studium určité oblasti, ale také setkávání odborníků různých institucí. Nejinak je tomu s Letní školou slovanských studií, která do aktuálního trendu zapadá, v mnohém však je výjimečná.

Myšlenka uspořádat první Letní školu slovanských studií pro zahraniční účastníky vznikla ve 30. letech 20. století, ale jejímu uskutečnění tehdy zabránila druhá světová válka, a tak se její tradice začíná až v roce 1948, kdy se evropské poměry alespoň trochu uklidnily. O klidu pouze zdánlivém svědčí to, že následně

¹ <https://lsss.ff.cuni.cz/>

v roce 1949 sice proběhl její druhý ročník, avšak již v následujícím roce komunistická strana uzavřela Československo za tzv. železnou oponu, což ve svém následku znamenalo neuskutečnění LŠSS. Třetí ročník proběhl po desetileté přestávce v roce 1959. Předcházelo mu jednání české delegace na Mezinárodním slavistickém kongresu v Moskvě, kde se v závěrech kongresu podařilo formulovat požadavek na obnovení LŠSS. Od roku 1959 se pak LŠSS konala nepřetržitě každý rok, a její účastníci se tak stávali součástí nelehkých okamžiků českých dějinných událostí, jako byla zvláště invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 a v srpnu 1969 zásah československých ozbrojených složek proti demonstrantům. Letní školu v její historii nepoznamenávaly jen události historické, ale také přírodní. K nim patřily například povodeň v roce 2002 nebo covidová pandemie v roce 2020, během níž hned od ledna začaly probíhat intenzivní organizační přípravy na přivítání cca 150 účastníků. Když byl v březnu 2020 vyhlášen v ČR nouzový stav, nikdo ještě netušil, že tato událost bude mít za následek zrušení 64. ročníku LŠSS a přerušení její kontinuity po 61 letech. V následujícím roce 2021 se pak rytmus letní školy začal pomalu dostávat do normálních kolejí. V letošním roce už můžeme mluvit o tom, že letní škola probíhala bez jakýchkoliv omezení.

Ačkoliv se o letní škole hovoří jako o kurzu, v mnohém jistě překračuje naše představy, které bychom běžně s kurzem asociovali. V rozsahu LŠSS se jedná o jeden měsíc intenzivní jazykové a kulturní výuky (v letošním roce od 20. července do 17. srpna 2023), obsahovou naplněností odpovídá výuce jednoho vysokoškolského semestru. Intenzita sdíleného času a zkušeností je však taková, že pro většinu účastníků vytváří oborové a přátelské kontakty na celý život.

Finanční záštitu letní škole poskytuje Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, které uděluje stipendia zahraničním studentům; další stipendia jsou udělována přímo Rektoriátem Univerzity Karlovy, podporu letní škole však poskytuje také Hlávkova nadace a zhruba jedna třetina účastníků si financuje pobyt ze svých zdrojů. Letní školu realizuje pod záštitou děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících².

Program LŠSS³ se skládá z dopolední intenzivní výuky českého jazyka a odpoledních kulturních a společenských aktivit. Základní výukový kurz sestává z 25 vyučovacích jednotek týdně (jedna vyučovací jednotka = 45 minut). Oficiálně se jedná o 120 vyučovacích jednotek, které zahrnují praktický jazykový kurz, výběrové semináře, individuální fonetické konzultace a přednášky. Prakticky je však v nabídce mnohem více aktivit, které mohou studenti absolvovat podle svých sil a zájmů. Paralelně probíhá 13 jazykových kurzů.

Studenti základních úrovní v dopoledních hodinách absolvují jazykový kurz a fonetický výcvik. Výuka studentů vyšších úrovní je diverzifikována na vlastní

² Do 1. 7. 2023 nesl ústav název Ústav bohemistických studií, <https://ubs.ff.cuni.cz/cs/>.

³ <https://lsss.ff.cuni.cz/lsss-prezenci/>

jazykový kurz a na následující semináře a přednášky, které jsou určeny nejvyšší úrovni. Studenti jsou podle jazykových znalostí a dovedností rozděleni do čtyř úrovní, od úplných začátečníků až po velmi pokročilé studenty.

Pokládám za velmi důležité, že organizační a lektorský tým pražské letní školy soustavně pracuje na přípravě moderních učebních materiálů. V letošním roce měli účastníci LŠSS plně k dispozici svého druhu jedinečnou aplikaci pro nácvik zvukové stránky češtiny ProCzeFor⁴ (název aplikace ProCzeFor [pročefor] vznikl ze spojení PROnunciation of CZEch for FOReigners), což je specializovaný internetový nástroj k nácviku výslovnosti češtiny u nerodilých mluvčích. Je určen cizojazyčným studentům češtiny s odlišným mateřským jazykem a různou úrovní řečových dovedností v češtině, obsahuje řečový materiál v psané a zvukové podobě a různé typy cvičení s možností zobrazit si zápis v transkripci (české i mezinárodní IPA). Studenti mají možnost si podle zvolených kritérií řečový materiál navolit, filtrovat a vybrané dílčí dovednosti si mohou sami testovat. Při výběru cvičného materiálu byly zohledněny poznatky o problematičnosti fonetických jevů češtiny v kontrastu s mateřskými jazyky mluvčích, kteří se frekventovaně objevují v cílové skupině osvojující si češtinu (např. ruština, ukrajinština, němčina, francouzština, vietnamština, čínština a další). Celkově je kladen na fonetický výcvik na LŠSS velký důraz, protože většina lektorů českého jazyka, s nimiž se studenti setkávají ve svých domácích kurzech, nemá v této oblasti dostatečnou erudici. Učebnice češtiny pro cizince navíc na fonetickou přípravu nekladou důraz a fonetickou rovinu nezpracovávají dostatečně podrobně. V průběhu LŠSS se nám tedy daří jednak položit pevné fonetické základy u začátečníků, jednak se zaměřujeme na odstraňování nedostatků u studentů pokročilých. Fonetice jsou věnovány přednášky, workshopy, ale i individuální konzultace. Výuku vedou profesionální fonetici z Ústavu fonetiky FF UK⁵, kteří se navíc zaměřují na fonetický popis češtiny nerodilých mluvčích češtiny.

V letošním roce byly na LŠSS představeny také nové učebnice. Učebnice **Klikni na to!** patří opět mezi unikátní učební materiály, zvláště tím, že jsou v ní vytvořena cvičení s využitím Českého národního korpusu, který se studenti učí využívat jako učební pomůcku. Její první verzi jsme testovali na loňské LŠSS. Nově je rozpracována do dvou úrovní dovednosti A1 a A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SEERR), tj. k dispozici budou pro LŠSS dvě učebnice, které jsou inovativní tím, že využívají autentické texty a s těmito texty učí pracovat už studenty na úrovni A1. V neposlední řadě jsou učebnice výjimečné tím, že jsou zpracovány jako online učebnice, v níž jsou prokliky (proto také *Klikni na to!*) na audio a video materiály, ale také na interaktivní cvičení vytvořená v různých aplikacích. Učebnice využívá Český

⁴ Aplikace byla vytvořena v rámci projektu Nástroj k nácviku zvukové stránky češtiny pro výuku nerodilých mluvčích s důrazem na využití ICT (2019–2022). Srov. <https://www.proczefor.cz/o-aplikaci/o-projektu/>.

⁵ <https://fonetika.ff.cuni.cz/>

národní korpus jako zdroj pro výklad i nácvik gramatických a lexikálních jevů. Autory učebnice jsou Pavlína Vališová a Adrian Jan Zasina, kteří podle ní na LŠSS také učí.

Druhou učebnicí, jejíž první díl byl pretestován na loňské LŠSS, je učebnice připravená speciálně pro potřeby výuky na LŠSS. Autorkou je Hana Hejlová. Pro úplné začátečníky je připraveno **Léto s češtinou**. Je to učebnice, která zohledňuje specifickou cílovou skupinu začátečníků, ale také neopakovatelné výukové prostředí letní školy. Učebnici v rozsahu 130 stran studenti proberou během jednoho měsíce intenzivní výuky na LŠSS. Na základě loňské pretestace autorka připravila druhou učebnici pro začátečníky **Čeština na každý den** (rozsah 150 stran). Učebnice je pro mírně pokročilé studenty, kteří si v ní rychle zopakují základy a následně během LŠSS pokračují v osvojování další gramaticko-lexikální látky. Obě učebnice mají výrazně komunikační charakter.

Součástí výuky jsou také volitelné semináře⁶. V letošním roce mohli studenti absolvovat Lexikálně-gramatický seminář a Ústní a písemné vyjadřování, o které je tradičně vysoký zájem. Dále měli na výběr seminář České reálie a Literární seminář, v něm se při výuce vystřídala řada odborníků Filozofické fakulty. Na tomto místě je třeba uvést, že velkou část výuky, kterou bychom běžně označili jako seminář, absolvují studenti v odpoledních a večerních hodinách interaktivním způsobem a s tím rozdílem, že si vybírají individuální akce, nikoliv kontinuální téma.

V přednáškovém cyklu⁷, který probíhal na fakultě, ale také ve večerních hodinách na koleji Kajetánka, se studenti seznámili s výsledky akademického bádání v oblasti lingvistiky, literatury i historie. Zazněly přednášky z oblasti korpusového bádání, fonetiky a češtiny pro cizince. V literární oblasti jsme se v letošním roce soustředili na prezentaci české nekanonické literatury 50. a 60. let 20. století, na český surrealismus, ale i fantastickou literaturu a současnou literaturu pro děti. V oblasti historie a reálií jsme diskutovali proměny národních a státních symbolů a významné kulturní osobnosti, mezi něž patřil např. Josef Hlávka.

Standardní výuku pak doplňuje široká paleta workshopů⁸, které nabízejí program jak laickým zájemcům o češtinu, tak profesionálním bohemistům. V letošním roce mohli účastníci zdokonalovat svou češtinu např. během vaření ovocných knedlíků, přípravy utopenců či při deskových hrách. Mohli se ale také účastnit zajímavých besed s významnými literárními a nakladatelskými osobnostmi (např. workshop a beseda se spisovatelem Přemyslem Krejčíkem, beseda s Janem Šulcem o lidech a knihách). V neposlední řadě byla na 66. ročníku zastoupena česká hudba, v historickém průřezu se studenti seznámili

⁶ <https://lsss.ff.cuni.cz/seminare/>

⁷ https://lsss.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/64/2023/06/Prednasky_harmonogram_hlavickovy-papir-2023_FIN.pdf

⁸ <https://lsss.ff.cuni.cz/lsss-prezencni/doprovodny-program-prezencni/>

s vývojem české populární hudby, ale např. také se současným specifickým romským rapem a hiphopem.

Velkou výhodou pražské letní školy je zasazení do reálného prostoru Prahy, což umožňuje, aby mnoho workshopů a přednášek proběhlo přímo v jejích ulicích, na skutečných místech, ke kterým se tematicky vztahují.

Program Letní školy však nezahrnuje pouze jazykovou výuku a přednášky. Jeho nedílnou součástí se stal i program kulturní a společenský⁹. Byl koncipován tak, aby navazoval na program výukový a aby účastníky seznámil jak s jevy, které budou v budoucnu zahrnuty do tzv. dějin všedního dne, tak i s důležitými úseky české historie a kultury. S tímto záměrem byla připravena odpolední a večerní setkávání. Do kulturního programu patří také víkendové výlety. Studenty letní školy však nepovažujeme za běžné turisty, ale předpokládáme jejich profesionální zájem o ČR, a proto jim ani ty české památky, které patří k turisticky frekventovaným, neprezentujeme prvoplánovým způsobem. V souvislosti s kulturním programem je třeba zmínit dlouhodobou podporu Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových, které každoročně pro účastníky LŠSS přichystá setkání na Hlávkově zámku v Lužanech, kde je pro ně připraven koncert v zámecké kapli, prohlídka zámku a setkání s vybranými veřejně činnými osobnostmi ČR. V letošním roce např. přijel studenty pozdravit bývalý prezident ČR Václav Klaus.

Z uvedeného programu je zřejmé, že celkový kontakt s češtinou během měsíce letní školy je skutečně intenzivní. Mnozí z něj načerpají motivaci pro své bohemistické studium, získají celoživotní kontakty a přátelství v celosvětové komunitě bohemistů. Během LŠSS se rodí mnohé nápady na odbornou spolupráci. To je také důvod, proč se účastníci, pokud to jde, tak rádi do Prahy na LŠSS vracejí, a proč její příprava a realizace patří sice k akcím po všech stránkách náročným a vyčerpávajícím, avšak zároveň k akcím na podporu celosvětové bohemistiky vysoce smysluplným.

*Svatava Škodová
Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
svatava.skodova@ff.cuni.cz*

⁹ <https://lsss.ff.cuni.cz/lsss-prezenci/doprovodny-program-prezenci/>

Konference o funkční lingvistice v Řecku

Ve dnech 17.–20. října 2023 se konal v řecké Kalamatě 44. ročník mezinárodní konference o funkční lingvistice. Tuto každoroční událost převážně, ale nejen frankofonních lingvistů pořádá francouzská vědecká společnost SILF (Société internationale de linguistique fonctionnelle), a to již od roku 1974. Počátky instituce se sídlem v Paříži, jejíž platformou je odborný časopis *La Linguistique*, jsou spojeny s francouzskými lingvisty Andrém Martinetem a Georgesem Mouninem. Jejich myšlenkou bylo uspořádat každý rok setkání funkcionalisticky zaměřených jazykovědců z celého světa, a to vždy na půdě jiné univerzity či vědeckého pracoviště. Za téměř padesát let svého působení zavítala společnost SILF třikrát do České republiky (UK Praha, JČU České Budějovice, MU Brno) a čtvrtá návštěva se v brzké době již rýsuje (viz dále). Pořádání výroční konference v českém prostředí není totiž vůbec náhodné, samotní účastníci konference v mnohých diskusích zmiňovali slavná jména českého funkčního strukturalismu, jako např. Viléma Mathesia, Romana Jakobsona či Josefa Vachka.

Letošní konferenci zahájili plenárními přednáškami Martinetovi žáci. Předsedkyně SILF **Henriette Walter** (Université Rennes II) ve svém příspěvku s poetickým názvem *Řečtina v srdci jazyků Evropy* připomněla nepopiratelné výsadní postavení řečtiny mezi evropskými jazyky, ať už vzhledem k původu latinské abecedy či k enormnímu vlivu řeckých uměleckých, filozofických a vědeckých děl na kulturní život v Evropě. Dále v souladu se svým lingvistickým zaměřením věnovala pozornost řeckým lexémům, jež byly nejen ve francouzštině gramatikalizovány do té míry, že dodnes plní funkci produktivních prefixů a sufixů, přičemž uvedla všeobecně rozšířené i některé méně známé příklady tvoření slov za pomoci těchto pseudoprefixů a pseudosuffixů (např. vznik jména Philippe za pomoci řeckého pseudoprefixu *hippo-*). Místopředseda SILF **Christos Clairis** (Université Paris-Cité), původem Řek, prezentoval vlastní pojetí vývoje verbálního systému své mateřštiny spočívající v zapojení jednotek *na*, *tha* a *as* coby gramatických determinantů slovesa. Na základě popsaného vývoje navrhl vysvětlení pro vymizení infinitivu v moderní řečtině.

Konference následně probíhala v celkem jedenácti sekcích a nabídla bezmála 50 příspěvků ve francouzštině, řečtině a angličtině. Příspěvky propojovala tři hlavní témata: 1. Způsoby vyjadřování modality, 2. Možnosti korpusové lingvistiky a 3. tradičně jedno téma „lokální“ – Řečtina napříč prostorem, časem a společností. Vedle těchto stanovených témat byl dán prostor i referátům individuálním.

Příspěvky zařazené do první tematické skupiny nejčastěji popisovaly vyjadřování modality v různých jazycích Evropy (kromě francouzštiny se jednalo např. také o češtinu v příspěvku **Magdalény Lapúnikové**, Slezská univerzita v Opavě), Afriky (bantuské jazyky akwá a mbomba v Kongu – **Guy-Roger Cyriac Gombé-Apondza** a **Mavie Norha Nkeket Ndabiza**, Université Marien

Ngouabi, Brazzaville), Asie (oročský jazyk – **Mengyang Yu**, Université du Zhejiang, a jazyk xiang v Číně – **Song Tan, Daxingwang PENG**, Université Paris-Cité, dále mandarínská čínština – **Yu Sun**, Sorbonne Université, **Danni E, Meng Zong** a **Hanzhu Chen**, Sorbonne Université) i Ameriky (antilská kreolština - **Béatrice Jeannot-Fourcaud**, Université des Antilles).

Nicméně témata konference se vzhledem k jejich povaze v příspěvcích nezřídka prolínala, a to především témata využívající korpusová data. Tak např. **Aylin Pamuksaç** (Université Neuchâtel) prezentovala svůj statistický korpusový výzkum sémantiky modálních sloves ve francouzštině, který jako jeden z mála ukazuje rozdíly a podobnosti mezi jednotlivými modálními slovesy, jež předchází kvalitativní výzkumy nedokázaly odhalit. V diskusi po příspěvku bylo doktorandce hojně doporučováno v potřebném výzkumu pokračovat, a to především v souvislosti s perspektivou využití ve výuce francouzštiny pro cizince.

Další přednášející, **Jean-Baptiste Coyos**, místopředseda Akademie baskického jazyka, jehož zásluhou se minulý ročník konference konal právě na půdě této Akademie ve španělském San Sebastianu, představil využití korpusu současné psané i mluvené baskičtiny při tvorbě *Slovníku Akademie baskického jazyka*. Zapojení textů v současné baskičtině zajišťuje mimo jiné nářeční diverzitu dané příručky, jež si klade za cíl reflektovat varianty baskičtiny, a to nejen s ohledem na dialekty, ale také národní jazyk, jímž je u baskických mluvčích jak kastilština, tak francouzština. Čistě mluvený korpus využila pro svůj výzkum **Fatma Ben Barka Messaoudi** (CY Cergy Paris Université) – přednášející za pomoci dat z Orleánského korpusu mluvené francouzštiny obohatila mapování vývoje užívání konjunktivu (*subjonctif*) v současné francouzštině, jež momentálně probíhá pouze na úrovni psaného jazyka.

Z dalších, tematicky různorodých referátů zmiňme příspěvek **Bassela Al Zbouna** (University of Jordan), v němž přednášející prezentoval svůj výzkum konsonantických variant v jordánské arabštině. Navázal na předchozí zkoumání výběru konsonantických variant v souvislosti se společenskou prestiží mluvčích a doložil další aspekt vědomé preference určitých variant s cílem vyjádřit moc mluvčího, např. převahu muže nad ženou.

Českou republiku svým příspěvkem vedle **Magdalény Lapúnikové** zastupovala i **Božena Bednaříková** (Univerzita Palackého v Olomouci), která posluchačům představila překvapivé výsledky případové studie týkající se vnímání děje a času v české větě, a to jednak rodilými mluvčími, jednak čínskými studenty češtiny. Úkolem respondentů, kteří se zúčastnili této studie, bylo určit, jak je v jednoduché české větě vyjádřen děj. Kamenem úrazu českých respondentů bylo deverbativní adjektivum obsažené v testovací větě, jehož schopnost vyjadřovat čas rozpoznali v mnohem menší míře než jejich čínští kolegové. Výsledky případové studie poukazují na neintuitivní, až mechanickou syntaktickou analýzu mateřštiny u českých studentů, jež má pravděpodobně původ v běžné školské praxi.

Pedagogiky se dotkla také **Nicole Pradalier** (Université Toulouse Jean Jaurès), která prezentovala komplexní analýzu třídílné série obrázkových knih pro děti *Popeline* autorky Christiane David-Geuna. Přednášející nastínila výukový potenciál publikací prostřednictvím mnoha způsobů jazykové hry od homonymie a synonymie přes anagramy a akrostichy až po gramatickou shodu jmen se stejnou formou pro mužský i ženský rod. Ačkoli jsou zmíněné knihy určeny primárně dětem, přednášející zdůraznila, že hru ve výuce je možné aplikovat v každém věku.

Mnoho příspěvků bylo věnováno různým aspektům řečtiny, velká část z nich byla pronesena přímo v řečtině. Z příspěvků týkajících se řečtiny zmiňme alespoň referát **Valentini Kalfadopoulou** (Ionian University), která se věnuje projevům manipulace v řeckých politicky orientovaných překladech. Posluchačům přiblížila, jakými nástroji ovlivňuje řecká ultrapravicová strana Zlatý úsvit čtenáře svých periodik, v nichž publikuje překlady z angličtiny vykazující značné posuny oproti originálům. Přednášející se zaměřila především na syntaktickou rovinu a zdůraznila změny na úrovni tématu a rématu, nicméně v následné diskusi se hovořilo o manipulaci na dalších jazykových rovinách.

Snad největší pozornost v „řecké sekci“ však vzbudil francouzsky pronesený příspěvek spolupředsedkyně letošní konference **Dimitry Delli** (z pořádající Peloponéské univerzity), která posluchačům přiblížila, jakým způsobem se v antickém Řecku přistupovalo k ochraně životního prostředí. Prostřednictvím analýzy starořeckých nápisů doložila, jaké postihy čekaly všechny Řeky, jak svobodné obyvatele, tak otroky, při nedodržování daných zákonů. Důvody zavádění těchto zákonů byly prosté – příroda v antickém Řecku měla posvátný charakter a značný důraz se kladl na zachování rovnováhy mezi člověkem a ekosystémem. Je politováníhodné, že jsme tuto hodnotu od starých Řeků nepřevzali spolu s abecedou, kulturou a vědou.

Vedoucí Katedry filologie Peloponéské univerzity a zároveň organizačního týmu letošní konference, Dimitra Delli, svým příspěvkem uzavřela čtyřdenní, po všech stránkách podnětné setkání funkčně zaměřených lingvistů. Spolu se svými kolegy odvedla výbornou práci při zajišťování nejen samotné konference, ale také doprovodného programu, jehož součástí byla celodenní exkurze za památkami antické Mesénie či slavnostní večere. Katedra filologie Peloponéské univerzity v Kalamatě, která konferenci hostila, má na starosti také vydání sborníku příspěvků.

A závěrem důležitá informace pro všechny příznivce (nejen) funkční lingvistiky: následující 45. ročník konference se uskuteční 2.–5. října 2024 a hostit jej bude Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Organizaci ve spolupráci se SILF a také CEFRES (Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách) zajišťují především členové Katedry bohemistiky, podílejí se také zástupci Katedry romanistiky, Katedry obecné lingvistiky a Letní školy slovanských studií, svým organizačním umem přispějí i zástupci Ústavu bohemistiky a knihovnictví Slezské univerzity v Opavě. Jednacímí jazyky budou

francouzština, angličtina i čeština, ústřední témata, jež byla již schválena předsednictvem SILF, jsou následující: 1. Jazyk a média, 2. Evropa jazyků, 3. Gramatikalizace a dynamická synchronie. Vedle těchto tří témat bude ještě uspořádán speciální workshop věnovaný sémiotice. Podrobnější informace budou průběžně zveřejňovány od ledna 2024, oficiální oznámení je již nyní publikováno v aktuálním čísle *La Linguistique*.

Magdaléna Lapúniková
Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě
magdalena.lapunikova@fpf.slu.cz

Božena Bednaříková
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
bozena.bednarikova@upol.cz

Slovo nad zlato

Pořad Slovo nad zlato vysílá už řadu let stanice Český rozhlas Dvojka v rámci pátečního odpoledního pásma s názvem Šťastnou cestu, které uvádí Jan Rosák. Ten také pořad v letech 2015–2016 připravoval společně s Markétou Pravdovou, přičemž se zaměřovali na problematiku jazykové správnosti a spisovnosti. V letech 2016–2022 pak následovala spolupráce s Karlem Olivou a příspěvky byly věnovány především etymologii. Z jejich výběru vznikla úspěšná knížka, která vyšla pod názvem pořadu, tedy Slovo nad zlato.

Když jsem byla oslovena, abych převzala pomyslnou štafetu v přípravě pořadů, zvolili jsme jako hlavní téma mluvený jazyk a nářečí českého jazyka vzhledem k tomu, že se výzkumu mluvené češtiny a dialektologii věnují i v rámci svého působení v Ústavu Českého národního korpusu. Od ledna 2022 do září 2023 jsem se podílela na vzniku 62 dílů pořadu.

V úvodních dílech jsme si povídali o tom, jak vůbec nářečí vznikala, jak se vyvíjela a jaká je jejich situace v současné době. Zároveň jsme si vysvětlili, co jsou to jazykové korpusy, z nichž jsme v celém následujícím povídání čerpali příklady. Rozhodli jsme se pomyslně obejít celou Českou republiku a postupně si představit nářeční a regionální specifika českého jazyka. Začali jsme nářeční oblastí severovýchodočeskou, zastavili jsme se v Podkrkonoší, na Náchodsku i v Kladsku a předvedli si petácké nářečí. Přitom jsme si vzpomněli na téměř detektivní výzkum manželů Jančákových, ve kterém se věnovali mluvě českých reemigrantů z Ukrajiny a který je právě se severovýchodočeskou oblastí spjat. Pokračovali jsme středočeskou oblastí a na chvíli jsme se zastavili na Sedlčansku

a Benešovsku. V jihozápadočeské nářeční oblasti jsme se věnovali Chodsku a Doudlebsku. Poté, co jsme probrali česko-moravské rozdíly, jsme se pustili do procházení nářečních oblastí Moravy. Ukázali jsme si třeba valašské, slovácké a kopaničářské nářečí a nevynechali jsme ani horské, čuhácké či kelečské nářečí. Pak už na nás čekalo Slezsko, slezskomoravská a slezskopolská nářečí, přičemž došlo i na nářečí branické, baborovské a hornoostravické. Při přípravě textů o některých nářečních oblastech jsem požádala o konzultaci kolegy dialektology, kteří se těmito oblastmi dlouhodobě zabývají, a děkuji za pomoc Jarmile Bachmannové, Haně Goláňové a Martě Šimečkové.

Do povídání o nářečích jsme pravidelně zařazovali příklady jak z nářečního korpusu DIALEKT, tak i z korpusů mluvené češtiny ORAL a ORTOFON. Ukázky jsme někdy čerpali i z lidové slovesnosti (připomněli jsme např. podkrkonošskou koledu *Co jsem se smutnej natěšil na ten boží Štědrej večír, že se najím štědrounic, neužil jsem z toho nic*).

Jako zajímavost jsme zařadili úryvek z knihy Malé principál – tak nazval Jindra Eliáš známou knihu Antoina de Saint-Exupéryho, kterou převedl do brněnského hantecu (*dyž zoncna hodila první kukačku na zem, do ovaru mně hókl tenké hlásek: „Hej, kemo, bud' tak benevolentní a ufachči mně malůvku – malýho békavýho.“*).

Při povídání o Valašsku jsme použili podobnou ukázkou, tentokrát z knihy Malučký princ Petra Odehnala, ve které najdeme text Malého prince ve valašském nářečí (*A to už mňa aj cosik dožralo, a lebo času nebylo, mosél sem sa přeca dat' do štelování teho éroplánového motóra, načmárál sem takýto obrázek. A pravím: „To je kysnička. A ten baránek, co ho chceš, ten je v ní.“*).

Při putování po České republice jsme se nevěnovali jen tradičním nářečním oblastem, ale i pohraničí českému, moravskému a slezskému, které je jazykově neméně pozoruhodné. Nevynechali jsme ani několik velkých měst. Zavítali jsme do Prahy, Brna, Plzně a Ostravy a pověděli jsme si také něco o regionálních odlišnostech v městském lexiku obecně. Když jsme zakončili cestu po naší vlasti, nahlédli jsme i do zahraničí a věnovali jeden díl našim krajanům a českému jazyku v Banátu.

Následující díly pořadu jsme zaměřili na různé významové okruhy nářeční slovní zásoby. A protože jsme s tím začali na konci podzimu, jako první přišly na řadu les a houby. Další díly se věnovaly vánočním svátkům, draní peří, bruslení a klouzání se. Probrali jsme také lexikum spojené s domácností, jako třeba názvy domácích zvířat či nádobí. Následovala celá série dílů věnovaná pojmenování rodinných příslušníků. Léto pak přineslo tematiku květin a ovocných plodů.

Některé díly tematicky vybočily z řady a věnovaly se i příbuzným výzkumům a projektům. Představili jsme například projekt Živá jména libereckých kolegů Václava Lábuse a Daniela Vrbíka nebo projekt Česko(-)slovenské slovo týdne/týždňa korpusových lingvistů Michala Škrabala a Vladimíra Benka.

Své povídání jsme zakončili dílem věnovaným nářečním pojmenováním pro slunéčko sedmítečné, která jsou pozoruhodně pestrá a projevuje se v nich

obraznost i fantazie našich nářečí (*boubelinka, sluníčko víčko, pámbíčková kravička* a mnoho dalších).

V současné době připravuje pořad Slovo nad zlato spolu s Janem Rosákem kolektiv autorů z ÚJČ AV ČR – Lucie Jílková, Michaela Lišková a Martin Šemelík. Jejich příspěvky budeme moci poslouchat od ledna 2024. Přeji svým kolegům úspěšné natáčení a mnoho spokojených a zvědavých posluchačů. Jsem vděčná za zkušenosti, které mi tato spolupráce s Českým rozhlasem přinesla. Bylo mi ctí a potěšením se na vzniku tohoto pořadu podílet.

Martina Waclawičová
Ústav Českého národního korpusu
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
martina.waclawicova@ff.cuni.cz

Šedesát let Miloslava Vondráčka

V letošním roce oslavil významné životní jubileum lingvista, bohemista a vysokoškolský pedagog Miloslav Vondráček. Narodil se 10. dubna 1963 ve Vysokém Mýtě. Studoval nejprve na pedagogické fakultě v Hradci Králové, kde dosáhl v roce 1987 magisterského titulu a o dva roky později získal titul PaedDr. Následovalo doktorské studium v oboru český jazyk na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pod vedením prof. Oldřicha Uličného, zakončené v roce 2002 obhajobou disertační práce *Pragmatický aspekt českých výpovědních struktur bez externí subjekt-predikátové orientace*. Docentský titul získal v roce 2021 na Univerzitě Palackého v Olomouci, a to mj. na základě habilitační práce *Gramatické kategorie substantiv*.

Pedagogickou praxi a neocenitelné pedagogické zkušenosti získal po magisterském studiu jako učitel češtiny na Základní škole ve Včelákově u Hlinska. Tam působil do roku 1994, kdy přešel na hradeckou pedagogickou fakultu. V Hradci Králové pak strávil dlouhých dvacet sedm let. Jako odborný asistent na katedře češtiny, jako garant morfolgie, slovtvorby, lexikologie a stylistiky, jako člen senátu, a v letech 2003–2012 jako proděkan pro studium a statutární zástupce děkana. Studium společenských věd jako druhého aprobačního předmětu v rámci magisterského studia podnítilo jeho zájem o jevy mezioborové, vedl tak například i seminář psycholingvistiky nebo filozofie jazyka. Byl také prvním vyučujícím, který v rámci semináře korpusové lingvistiky představil hradeckým studentům bohemistiky možnosti korpusového výzkumu jazyka. V roce 2021 přešel z Hradce Králové na Slezskou univerzitu v Opavě. Pracuje jako vedoucí oddělení bohemistiky tamějšího Ústavu bohemistiky a knihovnictví, a dále tak předává studentům znalosti a zkušenosti

z jazykovědných oborů, kterým se od počátku věnuje ve své vědecké práci: z gramatiky, lexikologie a stylistiky, a to vše ve vzájemné provázanosti.

Že gramatiku a slovník nelze studovat odděleně, že je naopak třeba nacházet souvztažnosti a vzájemnou podmíněnost, dokládají mnohé Vondráčkovy lingvistické práce. A koresponduje s tím i jeho dlouholeté působení v akademickém Ústavu pro jazyk český. Od roku 2005 je členem gramatického oddělení ÚJČ, v roce 2020 k tomu navíc posílil také oddělení současné lexikologie a lexikografie. Na obou pracovištích se soustavně věnoval a věnuje dvěma velkým ústavním úkolům – v rámci gramatického oddělení práci na *Velké akademické gramatice spisovné češtiny* (pod vedením doc. Františka Štíchy, dále jen VAGSČ 1, 2) a v rámci oddělení lexikologie a lexikografie tvorbě nového *Akademického slovníku současné češtiny* (pod vedením nejprve dr. Martina Šemelíka, později doc. Jiřího Rejzka). Tím ale není jeho vědecká práce zdaleka vyčerpána. Miloslav Vondráček je autorem mnoha desítek významných a hojně citovaných odborných studií, vědeckých článků, kapitol v odborných knihách a řady konferenčních příspěvků. Nemohu zde jmenovat všechny jazykové jevy, které si získaly jubilatův odborný zájem. Připomenu tedy alespoň některé z nich.

Velkou pozornost věnoval a stále věnuje Miloslav Vondráček slovním druhům. Problematika slovnědruhovú klasifikace a slovnědruhovú transpozic a reflexe těchto kategorií v gramatice a ve slovníku je jedno z jeho hlavních odborných témat. Za všechny studie zpracovávající tuto problematiku jmenujme alespoň kapitolu v monografii *Úvahy o české morfologii* (Uličný – Bláha a kol., 2013, s. 17–32) a řadu kapitol v *Akademické gramatice spisovné češtiny* (dále jen AGSČ), velmi inspirující a hojně citované články v časopise *Naše řeč*, v nichž autor reflektuje zejména neostré přechody mezi slovními druhy (Vondráček 1998, 1999), odbornou studii *K existenci nominativních prepozic v češtině* (Vondráček 2020), a zejména rozsáhlou, více než sedmdesátistránkovou kapitolu prvního dílu VAGSČ nazvanou *Druhy slov* (VAGSČ 1, s. 33–107). Vedle symsémantických slovních druhů věnuje Miloslav Vondráček soustavnou pozornost gramatickým kategoriím jmen a sloves. Vedle výše zmíněné habilitační práce je třeba zmínit zejména výklady o rodu a životnosti substantiv v publikaci *Kapitoly z české gramatiky* (Štícha F. a kol. 2011, s. 567–652) a kapitoly pojednávající o jmenných kategoriích ve 2. díle VAGSČ, čítající přes sto tiskových stran (VAGSČ 2, s. 17–133). O slovesných kategoriích pak velmi erudovaně pojednal opět v AGSČ, a to v kapitole *Gramatické kategorie sloves* (AGSČ, s. 432–450).

Stranou Vondráčkovy pozornosti nezůstala ani problematika slovotvorby. Vedle textů věnovaných vybraným slovotvorným třídám a jevům (za všechny jmenujme např. kolektiva, názvy látek, názvy dokladů, negaci, přechylování či stupňování) byl Miloslav Vondráček významným členem autorského týmu, který pod vedením Josefa Šimandla sestavil *Slovník afixů užívaných v češtině* (Šimandl a kol., 2016). Neméně cenné jsou i jeho práce syntaktické, věnované zejména subjekt-predikátové relaci, charakteristice bezpodmětých vět a větným vzorcům (srov. např. Vondráček 2013a, 2013b, 2002, 2004 ad.). Pod názvem

Nepredikativnost vyšla upravená verze jeho disertační práce, věnovaná opozici predikativních a nepredikativních struktur v češtině (Vondráček, 2003).

Významná je i jeho práce recenzní a redaktorská. Doslova tělem i duší je Miloslav Vondráček spjat s časopisem *Korpus – gramatika – axiologie*, který spolu s jeho prvním šéfredaktorem Františkem Štichou před třinácti lety koncipoval a na jehož tvorbě se nezastupitelnou měrou podílel a podílí. Od vzniku časopisu, tj. od roku 2010, až do roku 2022 působil jako zástupce šéfredaktora. Hlavně na počátku (v prvních několika letech existence časopisu) to přitom nebyla vůbec snadná práce. Ve skromných podmínkách a bez nároku na odměnu se energicky ujal nejen vědecké redakce časopisu, ale i jeho sazby a distribuce, a to tehdy jen s neprofesionálním technickým vybavením. Před dvěma lety převzal funkci hlavního redaktora KGA, a se svými spolupracovníky tak udává časopisu směr i dnes.

Že si váží práce druhých, ukázal jako spolueditor publikací, které připomínají profesní cestu jeho kolegů a přátel. Redakčně se podílel na vzniku publikace *Lingvistika – korpus – empirie*, která vyšla při příležitosti životního jubilea doc. Františka Štichy (Bílková – Kolářová – Vondráček eds., 2020), a zvláštního čísla časopisu Jazykovědné aktuality *Kontext – komunikace – dialog*, věnovaného jeho bývalému hradeckému kolegovi Jiřímu Zemanovi (Bílek – Bílková – Vondráček eds., 2023).

Pokusila jsem se zde alespoň stručně představit Miloslava Vondráčka jako lingvistu a vysokoškolského učitele, připomenout to, čím přispěl a dále přispívá k vývoji lingvistické bohemistiky a k výchově budoucích bohemistů a učitelů češtiny. Miloslav Vondráček ale není jen znalec jazyka. Má obdivuhodné znalosti také z jiných oborů, a to nejen humanitních. Je velkým milovníkem literatury, hudby a výtvarného umění a při našich osobních setkáních mě vždy znovu a znovu udivuje také svými znalostmi z botaniky (speciálně dendrologie) a zoologie (včetně teraristiky nebo včelařství). Rád se učí nové věci, proniká do nových světů a hledá nové cesty. Jako jeho kolegyně si už dlouhá léta užívám projevy jeho osobitého smyslu pro humor (pro někoho možná občas trochu drsné). Vážím si ho ale především pro jeho osobní statečnost, pozitivní postoj k životu a životní nadhled: na jedné straně pro neskonalé odhodlání překonat každou překážku, která se mu postaví do cesty, na druhé straně ale rozumnou a zdravou bagatelizaci věcí důležitých jen zdánlivě.

Nezbývá než popřát jubilantovi do dalších let hodně pracovních úspěchů, osobní radosti a nových objevů na poli lingvistiky i na polích jiných.

Literatura

- AGSČ – Šticha, F. (ed.) (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- Bílek, J. – Bílková, J. – Vondráček, M. (eds.) (2023): *Kontext – komunikace – dialog*. Supl. *Jazykovědné aktuality* LX.

- Bílková, J. – Kolářová, I. – Vondráček, M. (2020): *Lingvistika – korpus – empirie*. Praha: Ústav pro jazyk český.
- Šimandl, J. a kol. (2016): *Slovník afixů užívaných v češtině*. Praha: Karolinum.
- Štícha, F. a kol. (2011): *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia.
- Uličný, O. – Bláha, O. a kol. (2013): *Úvahy o české morfologii*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 17–32.
- VAGSČ 1 – Štícha, F. (ed.) (2018): *Velká akademická gramatika spisovné češtiny I Morfologie – druhy slov, tvoření slov*. Praha: Academia.
- VAGSČ 2 – Štícha, F. (ed.) (2022): *Velká akademická gramatika spisovné češtiny II Morfologie – morfologické kategorie, flexe*. Praha: Academia.
- Vondráček, M. (1998): Citoslovce a částice – hranice slovního druhu. *Naše řeč* 81 (1), s. 29–37.
- Vondráček, M. (1999): Příslovce a částice – hranice slovního druhu. *Naše řeč* 82 (2), s. 72–78.
- Vondráček, M. (2002): Prší, fouká a je mi bídňě (Pragmatika tzv. jednočlenných vět). In: *Čeština – univerzália a specifika 4. Sborník konference v Brně 15.–17. 11. 2001*. Praha: Lidové noviny, s. 265–276.
- Vondráček, M. (2003): *Nepredikativnost*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Vondráček, M. (2004): Bezsubjektové konstrukce a oficiální komunikační situace. In: E. Minářová – K. Ondráčková (eds.), *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny, perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 266–268.
- Vondráček, M. (2013a): Větné vzorce. Věty bez podmětu. In: F. Štícha a kol., *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, s. 593–603.
- Vondráček, M. (2013b): Podmět. Přísudek. In: F. Štícha (ed.), *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, s. 668–685.
- Vondráček, M. (2020): K existenci nominativních prepozic v češtině. *Naše řeč* 103 (1–2), s. 142–159.

Jana Bílková
oddělení současné lexikologie a lexikografie
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
j.bilkova@ujc.cas.cz

Pokyny pro přispěvatele

Jazykovědné aktuality (časopis Jazykovědného sdružení ČR) přináší vědecké články z oboru lingvistiky, recenze, zprávy o konferencích a informace o činnosti Jazykovědného sdružení ČR. Časopis je otevřen také začínajícím lingvistům. Tematická čísla bývají věnována mimo jiné seminářům pořádaným JS. Příspěvky procházejí interním recenzním řízením.

Své texty zasílejte e-mailem budoucí výkonné redaktorce Jazykovědných aktualit Marii Kopřivové (marie.koprivova@ff.cuni.cz). Součástí článků je **abstrakt v angličtině** v rozsahu 100 až 200 slov (včetně překladu titulu článku) a **seznam klíčových slov** v počtu 3 až 10, též v angličtině. Abstrakt by měl být svou povahou rematický a shrnovat obsah celého článku, nikoli jen výsledky. Ostatní typy příspěvků (kronika, recenze, zprávy) abstrakt ani klíčová slova nemají. Při úpravě příspěvku je třeba dodržovat tato pravidla:

1. Pro editaci textu používejte editor Word, písmo Times New Roman o velikosti 12, řádkování 1,5. Nepoužívejte automatické formáty ani různé druhy písma. Text zarovnejte do bloku.

2. Články čleňte do kapitol opatřených číslovaným nadpisem. I další úrovně členění (1.1 apod.) musí mít nadpis. Nečíslujte odstavce.

3. V textu lze používat kurzivu, tučné písmo pro zdůraznění a poznámky pod čarou.

4. Na literaturu se v textu odkazuje příjmením autora, rokem vydání díla, popř. stránkovým údajem v závorkách (Kopečný, 1980, s. 34).

5. Seznam literatury je uveden na konci; řadí se abecedně podle příjmení autora. V seznamu literatury má být uvedena pouze literatura, která je v článku citována.

6. V oddílech Kronika a Nové publikace se bibliografické údaje uvádějí zpravidla přímo v textu (do závorky).

7. Bibliografické záznamy mají následující podobu:

Garvin, P. L. (1993): Funkční empirismus – noetický podklad soudobého funkcionalismu. *Slovo a slovesnost* 54 (4), s. 241–253.

Ivanič, R. (1994): Characterizations of context for describing spoken and written discourse. In: S. Čmejrková – F. Daneš – E. Havlová (eds.), *Writing vs Speaking: Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 181–186.

Mathesius, V. (1982): *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon.